

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

Ex. A.

S.O.U.

STATENS OFFENTLIGA UTRÄDNINGAR 1934: 6

JORDBRUKSDEPARTEMENTET

UTREDNING MED FÖRSLAG

OM ÅTGÄRDER FÖR ÅSTADKOMMANDE AV
BILLIGA EGNAHEMSBYGGNADER

avgiven den 13 december 1933

AV

STATENS EGNAHEMSSTYRELSE

S T O C K H O L M

1 9 3 4

Statens offentliga utredningar 1934

Kronologisk förteckning

1. Arbetslöshetsutredningens betänkande. band 2. Finanspolitikens ekonomiska verkningar. Av G. Myrdal. Norstedt. xij, 279 s. S.	2. Bilagor.	4. Betänkande med utredning och förslag rörande organisationen av försöksverksamheten på växt- och trädgårdsodlingens område. Kihlström. 198 s. Jo.
2. Arbetslöshetsutredningens betänkande. band 3. Lönutvecklingen och arbetslösheten. Av A. Johansson. Norstedt. vj, 162 s. 1 bil.	2. Bilagor.	5. Betänkande med förslag angående frågan om lämpliga åtgärder till skydd för sjömän vid besök i ländska hamnar. Idun. 208 s. H.
3. 1933 års teaterutrednings betänkande. Del 1. De fasta statsunderstödda teatrarna. Norstedt. 164 s. E.		6. Utredning med förslag om åtgärder för åstadkommande av billiga egnahemsbyggnader. Lindström. 56 s. Jo.
-

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 9) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1934:6
JORDBRUKSDEPARTEMENTET

UTREDNING MED FÖRSLAG
OM ÅTGÄRDER FÖR ÅSTADKOMMANDE AV
BILLIGA EGNAHEMSBYGGNADER

avgiven den 13 december 1933

AV

STATENS EGNAHEMSSTYRELSE

STOCKHOLM 1934

GUSTAF LINDSTRÖMS BOKTRYCKERI

OM ÅTGÄRDER FÖR ÅSTADKOMMANDE AV BILJIGA FÖRHÅLLANDEN

af den 10. december 1883

STATENS FÖRHÅLLANDEN

STOCKHOLM 1884

STATENS FÖRHÅLLANDEN

TILL KONUNGEN.

Med anledning av två vid 1932 års riksdag väckta, likalydande motioner (I: 121 och II: 207), vari hemställts, bland annat, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla dels om vidtagande snarast möjligt av utredning, huruvida och på vad sätt kostnaderna för egnahemsbyggnader, vilka uppföras med hjälp av lån ur statens egnahemslånefond, kunde nedbringas genom standardisering av byggnaderna samt genom central förmedling av leveranser därutav, dels ock om framläggande för riksdagen av det förslag, vartill utredningen kunde föranleda, anhöll riksdagen i skrivelse den 10 juni 1932 (nr 336) under åberopande av jordbruksutskottets utlåtande i ämnet (nr 82), att Kungl. Maj:t måtte verkställa utredning rörande de åtgärder, som kunde vidtagas för åstadkommande av billiga egnahemsbyggnader.

Den 8 juli 1932 anbefallde Kungl. Maj:t statens egnahemsstyrelse att verkställa ifrågavarande av riksdagen begärda utredning samt att därmed jämte förslag i ämnet inkomma till Kungl. Maj:t.

Till följd av nyssnämnda uppdrag får egnahemsstyrelsen härmed avlämna följande utredning och förslag i ämnet.

Detta ärende har handlagts av undertecknad, styrelsens chef, samt styrelseledamöterna Adler, Andersson och Gabrielsson.

Stockholm den 13 december 1933.

Underdånigst

V. EKEROT.

/ *Edvard E. Sjöfält.*

I. Ärendets behandling vid 1932 års riksdag.

Motioner. Genom två vid 1932 års riksdag väckta, likalydande motioner (I:121 och II:207) hemställdes, bland annat, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla

dels om vidtagande snarast möjligt av utredning, huruvida och på vad sätt kostnaderna för egnahemsbyggnader, vilka uppföras med hjälp av lån ur statens egnahemslånefond, kunde nedbringas genom standardisering av byggnaderna samt genom central förmedling av leveranser därutav,

dels ock om framläggande för riksdagen av det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

I motionerna hänvisades till den motivering, som anförts i samtidigt inom kamrarna väckta motioner (I:109 och II:195), vari under rubriken »Nedbringande av jordbrukets byggnadskostnader» yttrades följande.

Ett nedbringande av byggnadskostnaderna vid jordbruket lär icke kunna åstadkommas genom deklARATIONER sådana som att priserna å byggnadsmaterial måste nedbringas, att arbetslönerna måste bli lägre o. s. v. Samhället torde komma att betänka sig många gånger, innan det tror sig till att genom lagbud eller andra tvångsmedel reglera priser och löner. Att ställa sitt hopp till att staten skulle lagstiftningsvägen kunna bryta en sådan organiserad prisreglering, som sammanslutningar av näringsidkare eller arbetare utöva, torde vara utsiktslöst. Man vrider icke tidens hjul tillbaka. Erfarenheten borde i stället hava lärt, att i vår tid måste även de nödiga prisregleringarna nedåt åstadkommas genom skapande av organisation och icke genom brytande av organisation.

Lägre byggnadskostnader kunde otvivelaktigt vinnas genom att efterfrågan på nybyggnader organiserades till en efterfrågan i stort. Genom att inbjuda till leverans av mycket stora beställningar av standardiserade typer kunde priserna nedbringas avsevärt. Ett exempel därpå erbjöde Stockholms stads s. k. småstugubyggen. Under åren 1927—1930 uppfördes 200 dylika stugor per år, under år 1931 uppfördes 400 stycken och under år 1932 vore avsikten att uppföra 600 stycken. Vid utlämnandet av tomter för ändamålet förbehölle staden sig rätten att dels leverera själva stommen till byggnaden enligt vissa standardtyper och dels all övrig materiel. Staden infordrade anbud å leveranserna. På grund av beställningarnas storlek hade mycket gynnsamma priser ernåtts. Det beräknades, att byggnadskostnaderna härigenom nedbringats med minst 25 procent.

Det kunde väl knappast sättas i fråga, att jordbrukarna skulle bilda organisationer för att bliva i stånd att åstadkomma massefterfrågan på jordbruksbyggnader. I stället torde det vara lämpligt, att staten uppträdde som den förmedlare, vilken samlade in de stora beställningarna å ena sidan och å andra sidan infordrade anbud på utförandet. Att staten uppträdde som mellanhand på detta område vore särskilt lämpligt, därför att staten understödde en verksamhet, som vore av samma natur som Stockholms stads småstugubyggnadsverksamhet, nämligen egnahemsverksamheten, vilken för sin fortsatta existens vore i hög grad beroende av lägre byggnadskostnader. En stomme för statens byggnadsförmedling borde bildas av den byggnadsverksamhet, som skedde med tillhjälp av lån ur statens egnahemslånefond. Under år 1929 nybyggdes med tillhjälp av egnahemslån 1 237 jordbrukslägenheter och 1 301 bostadslägenheter och under år 1930 respektive 1 160 och 1 329. Att märka vore då, att i fråga om jordbrukslägenheterna nybyggdes såväl bostadshus som driftsbyggnader. Dessa nybyggnadsföretag vore sålunda långt talrikare än de av Stockholms stad uppförda småstugorna. Men för närvarande skedde de i allmänhet var för sig utan samverkan för kostnadernas nedbringande. I vissa fall sökte visserligen låneförmedlarna genom avtal om materialleveranser nedbringa kostnaderna. Men detta vore långt ifrån regel. Därför bleve dessa byggnader förhållandevis dyra, något som också vore föremål för ständiga klagomål.

Det låge i sakens natur, att genom ett organiserande av beställningarna av dessa byggnader kostnaderna skulle kunna nedbringas minst lika mycket som i fråga om förenämnda småstugor. Visserligen vore i fråga om de sistnämnda den fördelen för handen, att uppförandet skedde på samma plats, medan egnahemsbyggnaderna vore spridda över hela landet. Men å andra sidan vore småstugorna försedda med en mängd anordningar, såsom ledningar för vatten, gas och elektrisk ström, för vilka nedpressning av kostnaderna ställde sig svårare, men som icke ifrågakomme på landsbygden.

Vid uppförandet av egnahemsbyggnader hade alltid eftersträfvats att kunna nedbringa kostnaderna därigenom att egnahemstägaren i största möjliga utsträckning fått biträda med byggnadernas uppförande. Denna möjlighet ökades i högsta grad vid en väl genomförd standardisering av byggnaderna. I fråga om småstugorna i Stockholm hade det rent av varit en förutsättning, att det väsentliga arbetet med uppförandet skulle ske av den person, för vilken stugan vore avsedd. Denna förutsättning hade också i förvånande stor utsträckning kunnat genomföras. Icke ens för inmontering av dörrar och fönster eller uppmurande av skorsten hade fackkunnig hjälp behövt anlitas.

Vad som i första hand syntes böra ske, vore att staten som villkor för erhållande av egnahemslån uppställde skyldighet för låntagaren, att, så vida han icke kunde visa, att han i annan ordning kunde uppföra byggnaderna billigare, beställa byggnaderna enligt någon godkänd standardtyp och av statens förmedlande organ samt att i övrigt även låta nämnda organ förmedla materialet. Nämnda statsorgan skulle då hava att infordra anbud å leveranser av de erforderliga byggnaderna och därvid se till att kostnaderna i görligaste mån nedpressades. Skulle det till äventyrs visa sig, att genom monopolistiska åtgärder från vederbörande industriens sida priserna ändå komme att hållas på en för hög nivå, finge staten överväga att själv skapa den för byggnadernas tillverkning nödiga industriella verksamheten. En dylik ytterlighetsåtgärd torde likväl icke bliva nödvändig. Säkerligen skulle erhållandet av så stora beställningar, varom här vore fråga, komma att av åtskilliga företag betraktas såsom

en sådan fördel, att man kunde räkna med att alla ansträngningar komme att vidtagas för att kunna avgiva godtagbara anbud. Beställningarnas storlek skulle nämligen möjliggöra en långt driven rationalisering.

Genomfördes här föreslagna anordning för egnahemsbyggnaders uppförande, skulle omedelbart jordbruket i dess helhet få nytta därav. Förmedlingen av beställningarna från statens sida borde nämligen ingalunda vara begränsad till egnahemsverksamheten. Var och en, som ansåge sig kunna begagna de för egnahemsbyggnaderna fastslagna standardtyperna, borde nämligen hava rätt att få hänvända sig till nämnda förmedling och få tillgodonjuta de avtalade priserna. Då givetvis de olika byggnadstyperna kunde föreligga i olika storlekar, skulle alltså på nu angivna väg åtminstone det medelstora och det mindre jordbruket få sina byggnadskostnader nedbringade.

Genom statens försorg syntes följaktligen böra utredas, huruvida och på vad sätt kostnaderna för egnahemsbyggnader, vilka uppföras med hjälp av lån ur statens egnahemslånefond, måtte kunna nedbringas genom standardisering av byggnadstyper och central förmedling av beställningarna därutav.

Egnahemsstyrelsen. I yttrande den 9 mars 1932 över motionerna, vilket av jordbruksutskottet införskaffades från egnahemsstyrelsen, anfördes följande.

Byggnadspolitiken vad egnahemsrörelsen anginge hade i viss mån utvecklats efter två linjer, allt efter som verksamheten bedrivits av hushållningssällskapen eller andra låneförmedlare, beroende i stort sett på att hushållningssällskapens hithörande verksamhet avsåge spridd bebyggelse å rena landsbygden, medan övriga låneförmedlare merendels hade sina verksamhetsområden förlagda till tätare bebyggda orter. Beträffande sist nämnda låneförmedlare hade förhållandenas natur medfört viss standardiserad byggnadsverksamhet. Sålunda förekomme, att en till låneförmedlaren anknuten byggmästare på entreprenad åtog sig uppförande av samtliga egnahemsbyggnader. Genom för låntagarna förmånliga byggnadsavtal åstadkoms här i allmänhet begränsning av byggnadskostnaderna. Vad hushållningssällskapen anginge hade i regel dylikt tillvägagångssätt icke kunnat tillgripas på grund av den spridda bebyggelsen. Understundom förekomme dock viss standardisering av byggnader. Sålunda bedreve t. ex. hushållningssällskapet i Kristianstads län i samråd med andelsföreningen Eget hem inom Kristianstads län u. p. a. en standardiserad byggnadsverksamhet på så sätt, att avtal träffades med byggnadsentreprenör om uppförande för låntagarnas räkning av byggnader enligt vissa byggnadstyper till billigt pris. Härigenom hade byggnadskostnaderna kunnat nedbringas till 7 000 å 8 000 kronor för jordbruk med 10—13 hektar odlad jord. Byggnaderna omfattade merendels bostadshus om två rum och kök, ekonomihus med plats för 2 hästar, 7—8 nötkreatur, ett 10-tal svin, 50 höns, bryggghus med inmurad panna, spannmålsmagasin för cirka 10 000 kilogram säd, erforderliga lador med loge samt överbyggd gödselstad.

I regel åvilade emellertid åbyggnadernas uppförande låntagaren, som borde i mesta möjliga mån själv utföra arbetet. Såsom bidrag till arbetskostnaderna vid uppförande av byggnader å egnahemsjordbruk kunde premielån av statsmedel utgå. Dylikt system, som för den statsunderstödda egnahemsverksamheten i princip tillämpats allt ifrån begynnelsen — anordningen med premielån tillkom dock först 1923 — hade från flera synpunkter visat sig vara

ändamålsenligt. Sålunda inbesparades härigenom helt eller delvis utgifterna för arbetslöner. Vidare kunde egnahemsbyggaren planera arbetet på sätt, som bäst lämpade sig för skötseln av jordbruket och hans ekonomiska resurser.

En målmedveten standardisering av byggnadsverksamheten på den rena landsbygden torde ur flera synpunkter vara mindre lämplig. Strävanden att på olika orter bibehålla och utveckla de byggnadstyper, som av ålder därstädes kommit till användning, gjorde sig allt mera gällande. Differentiering av byggnadstyperna förekomme ej blott inom skilda landsdelar utan jämväl inom olika bygder av samma län. Olikt i klimat och jordens skilda brukningssätt gjorde en dylik differentiering erforderlig. Behovet av en mångfald byggnadstyper motarbetade sålunda standardiseringssträvandena. I regel funnes å egnahemsnämnderna tillgängliga byggnadsritningar med tillhörande kostnadsförslag och beskrivningar, vilka utarbetats med hänsyn till behovet inom verksamhetsområdet. Intresset för byggnadskulturen syntes alltmera tillväxa, och låneförmedlarna i gemen hade mer och mer fått blicken öppnad för betydelsen av att frågan om begränsning i görligaste mån av byggnadskostnaderna ägnades omsorgsfull prövning vid lånebeviljandet.

Beträffande användningen av fabriksmässigt tillverkade egnahemsbyggnader saknade styrelsen ej erfarenhet. Sålunda hade t. ex. å en egnahemskoloni i Södermanlands län försök gjorts med dylika standardhus. Därvid hade emellertid visat sig, att å byggnaderna uppstått brister, som tarvade kostsamma reparationer. För övrigt kunde nämnas, att enligt vad styrelsen inhämtat av byggnadsföretagare det kunde ifrågasättas, huruvida förbilligande åstadkoms ens genom anskaffande av fabriksmässigt tillverkade byggnadsdelar såsom fönster och dörrar. Sålunda hade uppgivits vid inspektion nyligen å viss ort, att det ställt sig billigare för låntagarna att få dylika snickerier utförda å platsen. I detta sammanhang kunde jämväl nämnas, att enligt vad styrelsen erfarit från Södermanlands län fall förekommit, där hus av standardtyp med fabriksmässig tillverkning uppförts, vilket emellertid ingalunda medfört minskade byggnadskostnader, då de arbetare, som anlätats för resande av husen, utverkat samma ersättning, som om virket av dem apterats å platsen. Framhållas kunde jämväl den mindre tillfredsställande erfarenhet i förevarande avseende, som vunnits i fråga om norrlandskolonisationen. För statsbyggda kolonat hade under den tidigare regimen (statens kolonisationsnämnd) skett central upphandling av byggnadsdelar såsom järnspisar, järnbeslag, dörrhandtag, lås m. m. Detta system hade emellertid ingalunda visat sig medföra kostnadernas nedbringande, då kolonisterna vid självbyggen anskaffat eller låtit tillverka dylika delar till billigare pris. Styrelsen ville emellertid uttryckligen framhålla, att den mindre goda erfarenhet, styrelsen sålunda haft av försök i den riktning, motionärerna angivit, givetvis kunde hava förorsakats jämväl av andra ej beaktade omständigheter. Förbises borde emellertid ej, att upphandling av fabriksmässigt tillverkade byggnader torde medföra minskade arbetstillfällen för byggnadsarbetare i orterna.

I anledning av vad motionärerna anført rörande Stockholms stads småstugubyggen hade styrelsen från Stockholms stads fastighetskontor inhämtat vissa upplysningar. Kostnaderna för en dylik stuga av medeltyp uppginge till cirka 10 000 kronor, varav arbetslöner för montering 2 000 kronor. Enbart materialkostnaden uppginge sålunda till omkring 8 000 kronor, ett pris, som måste anses för högt för att man i den statsunderstödda egnahemsverksamheten skulle kunna reflektera på dylikt byggnadssystem.

Av det anförda torde framgå, att styrelsen droge i tvivelsmål, huruvida av motionärerna föreslagen lösning av förevarande spörsmål vore lämplig och praktiskt genomförbar. Med hänsyn till frågans vitala betydelse i betraktande av vikten för egnahemsföretagare att erhålla billiga byggnader hölle styrelsen emellertid före, att en allsidig och förutsättningslös utredning i ämnet skulle kunna tänkas giva uppslag till lösning av en hel del i förevarande avseende relevanta och grundläggande spörsmål.

Jordbruksutskottet. Jordbruksutskottet anförde genom utlåtande i ämnet (nr 82) följande.

Såsom motionärerna framhållit, vore det givetvis för egnahemsverksamheten av allra största betydelse, att byggnadskostnaderna i möjligaste mån nedbringades. Såsom också berördes i förestående yttrande av egnahemsstyrelsen hade på sina håll åtgärder vidtagits i sådant syfte. Härvid hade jämväl gjorts försök med viss standardisering av byggnaderna. Emellertid torde det vara möjligt eller i alla händelser icke uteslutet, att genom medverkan av låneförmedlarna, egnahemsstyrelsen eller på annat sätt skulle kunna mera allmänt genomföras anordningar av beskaffenhet att rationalisera och förbilliga ifrågavarande byggnadsverksamhet. På grund av den vikt, föreliggande spörsmål måste anses äga för egnahemsverksamheten, ansåge alltså utskottet, att en förutsättningslös utredning borde komma till stånd, i vad mån och på vad sätt egnahemsföretagares byggnadskostnader skulle kunna nedbringas. I detta sammanhang ville utskottet i likhet med motionärerna framhålla, att ett genomförande av åtgärder, varigenom byggnader av berörda slag kunde uppföras för lägre kostnader, skulle kunna komma även andra än egnahemsföretagare till godo. Utskottet behjärtade alltså livligt förevarande framställnings syfte och ansåge, att vid den utredning för dess vinnande, som ovan förordats, den av motionärerna anvisade utvägen — nämligen standardisering av byggnadstyper och central förmedling av leveranser därutav — borde komma under omprövning trots den tvekan, som på sina håll uttalats i synnerhet rörande standardisering av byggnader å jordbrukslägenheter.

Under återopande av det anförda hemställde utskottet, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte verkställa utredning rörande de åtgärder, som kunde vidtagas för åstadkommande av billiga egnahemsbyggnader.

En reservant förklarade, att jordbruksutskottet bort avstyrka motionerna.

Riksdagens beslut. Utskottets hemställan i ärendet bifölls av riksdagen, i andra kammaren efter votering.

II. Egnahemsbebyggelsen för närvarande enligt yttranden från vissa egnahemslåneförmedlare.

För att erhålla en överblick rörande de förhållanden, vilka för närvarande äro de bestämmande i fråga om kostnaderna för bebyggande av egnahemsbelånade lägenheter i riket, samt för att lämna egnahemslåneförmedlarna tillfälle att yttra sig i anledning av förevarande utredning, utsände egnahemsstyrelsen den 15 september 1932 till samtliga hushållningssällskaps egnahemsnämnder ävensom till vissa andra egnahemslåneförmedlare en skrivelse med anhållan om yttrande i anslutning till skrivelsens innehåll, som innefattades i huvudsak under följande punkter.

1. Nuvarande ungefärliga byggnadskostnaderna för
 - a. bostadsegnahem,
 - b. arbetarsmåbruk om cirka 3 hektar odlingsmark,
 - c. mindre jordbruksegnahem om cirka 6 hektar odlingsmark och
 - d. större jordbruksegnahem om cirka 10—12 hektar odlingsmark.
2. I vad mån ortens arbetsförhållanden inverka på byggnadskostnaderna för egnahemslägenheter.
3. Egnahemslåntagarnas eget deltagande i byggnadsarbetet.
4. Egnahemsbyggnadernas omfattning.
5. Samlad eller spridd bebyggelse å egnahemslägenheter.
6. Upprustning av befintligt äldre byggnadsbestånd å egnahemslägenheter.
7. Egnahemsbyggnadernas planläggning.
8. Byggnadernas utförande med hänsyn till lägenhetens värde såsom säkerhet för egnahemslånet.
9. Typritningars tillhandahållande genom egnahemslåneförmedlarna.
10. Användningen av s. k. standardhus och standardiserade byggnadsdelar för egnahemslägenheter.
11. Frågan om central upphandling av standardhus samt av standardiserade och andra byggnadsdelar för egnahemslägenheter.
12. Förslag eller uppslag till åstadkommande av billigare och ändamålsenligare byggnader för egnahemslägenheter och andra jordbruk.

Med omförmälda cirkulärskrivelse följde avskrifter av ovan intagna motivering till ifrågavarande motioner samt egnahemsstyrelsens yttrande och jordbruksutskottets utlåtande däröver.

Genom skrivelse den 22 april 1933 införskaffade egnahemsstyrelsen för utredningsarbetet upplysningar från egnahemsnämnderna, i vad mån byggnadsteknisk sakkunskap vore anknuten till nämndernas verksamhet.

En sammanställning av yttrandena i ärendet utvisar till en början följande för egnahemsnämndernas del.

A. Egnahemsnämndernas yttranden.

Nuvarande byggnadskostnaderna. Uppgifterna i yttrandena rörande nuvarande ungefärliga normalkostnaderna för bebyggande av egnahemslägenheter återfinnas i särskild sammanställning häröver (Bilaga I).

Byggnadskostnadernas beroende av ortens arbetsförhållanden. I anslutning till lämnade uppgifterna om byggnadskostnaderna framhålla egnahemsnämnderna allmänt svårigheten att fastslå någon viss siffra såsom normalkostnad för egnahemsbebyggelse, alldenstund kostnaderna för samma byggnadstyper växla avsevärt från fall till fall och inom skilda orter, beroende huvudsakligen på olika materialpris och arbetslöner samt på egnahemsbildarnas större eller mindre möjligheter att själva delta i byggnadsarbetet. Genomgående beräknas kostnaderna för byggnadsföretag i närheten av städer och större samhällen till högre belopp än på den egentliga landsbygden. Enligt vad egnahemsnämnden i Gävleborgs län meddelar, torde sålunda kostnaderna för bostadsegnahem inom länets tätare bebyggda samhällen öka med 1,000 à 2,000 kronor. För industribygd i Västernorrlands län uppges berörda kostnadsökning till omkring 1,500 kronor. I Blekinge läns kustbygd vid städer och samhällen uppgår skillnaden till 2,000 à 3,000 kronor. Ute på den avlägsnare landsbygden inom Älvsborgs läns södra hushållningssällskaps verksamhetsområde torde kostnaden för ett bostadsegnahem betinga föga mer än hälften av kostnaden i närheten av stad. Detsamma är förhållandet intill städer och större samhällen i jämförelse med rena landsbygden i Norrbottens län.

Att byggnaderna för egnahemsföretag i närheten av städer och samhällen alltid äro avsevärt dyrare än på egentliga landsbygden i Blekinge län, beror huvudsakligen på skillnaden i arbetslön. För egnahemsnämnden i södra Älvsborgs län är det uppenbart, att det är på arbetslönerna, som de höga byggnadskostnaderna bero. Flera andra egnahemsnämnder framhålla, att byggnadskostnaderna påverkas av arbetsförhållandena och

arbetsprisen i orten. Uttalanden föreligga även, som gå i motsatt riktning. Egnahemsnämnden i Jämtlands län är sålunda av den uppfattningen, att byggnadskostnaderna för egnahem numera ej nämnvärt påverkas av läget på arbetsmarknaden. I länet finnes god tillgång på byggnadsarbetare, vars dag- eller timpenning ej torde få anses vara för hög. Med undantag för trakten kring städer äro numera arbetskostnaderna inom byggnadsverksamheten icke särskilt höga i Västerbottens län, anför egnahemsnämnden, som därför anser, att byggnadskostnaderna i länet icke gärna kunna nedbringas genom minskade arbetskostnader. På grund av egna arbetsprestationer samt avtal med byggnadskunniga släktingar och bekanta påverkas egnahemsägarnas byggnadskostnader icke i samma grad av rådande arbetspris som många andra företagares, yttrar egnahemsnämnden i Uppsala län. Enligt vad som är känt även för egnahemsnämnden i Västernorrlands län, inverka rådande arbetsförhållanden och arbetspris föga på arbetskostnaderna för egnahemsbyggnader, eftersom företagaren själv utför en större eller mindre del av arbetet och för övrigt erhåller arbetshjälp för en skälig daglön.

Låntagarnas deltagande i byggnadsarbetet. Fördelen av att egnahemsbildaren själv så långt möjligt är medverkar vid byggnadsarbetet vitsordas allmänt i egnahemsnämndernas yttranden, varav också framgår, att han merendels deltar i arbetet med byggnadernas uppförande. Att den egna förmågan sätter honom i stånd att helt utföra byggnadsarbetet utgör dock undantag, liksom att han helt bortsätter arbetet på entreprenad eller daglön. Egnahemsnämnden i Östergötlands län anmärker, att byggnadskostnaderna ofta kunna väsentligt nedbringas, därest egnahemslåntagaren i mera avsevärd omfattning själv kan utföra byggnadsarbetet. Förutsättningen för att egnahemslåntagaren skall kunna genomföra företaget är, förklarar egnahemsnämnden i Västernorrlands län, att han själv med eget arbete nedbringar de kontanta utgifterna för byggnaderna. Nämda förklaring grundas på den erfarenheten, att de låntagare i allmänhet lyckats bäst, vilka själva tagit större del i arbetet med byggnadernas uppförande och iordningställande. Likaså från Jämtlands län meddelar egnahemsnämnden, att de personer, som själva kunnat göra det mesta arbetet vid uppförandet av åbyggnaderna, i regel klarat sig bättre än de, som nödgats utlämna hela byggnadsarbetet på entreprenad eller daglön, därvid arbetet jämväl blivit sämre utfört. För Norrbottens läns egnahemsverksamhet är det ett livsvillkor, uttalar egnahemsnämnden, att låntagarna i största möjliga utsträckning själva uppföra, inreda, komplettera och reparera sina byggnader. Är låntagaren icke tillräckligt byggnadskunnig, låter han någon byggnadsarbetare handhava ledningen av arbetet, meddelar egnahemsnämnden i Gävleborgs

län. Liknande förfaringssätt, företrädesvis i fråga om bebyggelse å jordbrukslägenheter, inberättas från flera län. I Kristianstads län förekommer likaledes, att egnahemsägaren skaffar material och anlitar någon yrkesman mot daglön eller ackordsbetalning. Numera är härjämte entreprenadsystemet där mycket vanligt. Dock betingar sig egnahemsbildaren vanligen rätt att utföra de arbeten, som han själv kan och hinner med. Ofta kontrakteras om byggnadsföretaget i dess helhet, därvid byggherren arbetar mot timlön hos byggmästaren. Då arbetarebostäder uppföras i Hallands län, brukas nu allmänna, att låntagarna efter arbetstidens slut fortsätta vid sitt bygge med hjälp av arbetskamrater. Barn och kanske hustru få även hjälpa till. I Kopparbergs län erhålla låntagarna i icke obetydlig omfattning hjälp av byggnadskunniga släktingar eller vänner och ofta förekommer s. k. bytshjälp. Egnahemsnämnden i norra Älvsborgs län meddelar, att det på en del håll i länet förekommer, att lantbrukare mottaga beställningar på stommen till bostadshus. Leverantören avverkar då timmer i egen skog och hugger upp stommen till huset hemma hos sig samt levererar densamma hos beställaren. Någon annan person utför därefter husets inredning. Åtskilliga bostadsegnahem inom länet ha tillkommit på nämnda sätt.

Byggnadernas omfattning. Ganska vanligt är det, framhålla egnahemsnämnderna, att av lånesökande planerade åbyggnader äro större och dyrbarare än som strängt taget kan anses erforderligt, varför dessa, om de komme till utförande, skulle åsamka ägaren icke nödvändig ökning av skuldsättningen. Det ingår därför i egnahemsombudens uppgift att uppmana lånesökande att i byggnadsplanen medtaga allenast nödiga utrymmen. Sökandens förslag och ritningar granskas ingående såväl med avseende på ändamålsenlighet som ock i fråga om storlek och kostnadsberäkningar. Jämväl genom besiktning på platsen söka egnahemsnämnderna anpassa byggnadsbeståndet efter förhållandena i det särskilda fallet och understundom med möjlighet till framtida utvidgning. Befinnas föreslagna byggnader bliva för dyra eller eljest olämpliga med avseende på anordningar, byggnadsmaterial och utrymmen, anmodas sökanden vidtaga erforderliga ändringar. Praktiska och ändamålsenliga förenklingar i detalj anvisas. Där lånesökande velat bygga för vidlyftigt och dyrbart och han icke kunnat bringas till rättelse, hava egnahemsnämnderna nödgats avslå låneansökningen. Likaså hava avslag å låneansökningar föranletts därav att redan uppförda eller påbörjade byggnader icke befunnits vara ändamålsenliga. Genom råd och anvisningar söka egnahemsnämnderna få fram enkla och billiga, men på samma gång praktiska och solida byggnader åt egnahemslåntagarna. Typritningar utlämnas i samma syfte och, där så erfordras, utföras genom egnahemslåntagarna.

hemsnämndernas försorg särskilda ritningar kostnadsfritt eller efter fastställd billig taxa. Det framhålles av bland andra egnahemsnämnden i Skaraborgs län, att ändringen år 1932 av bestämmelserna för tilläggs lån, varefter dylika lån kunna utgå för enbart byggnader å jordbrukslägenheter, kommer att få mycket stor betydelse ur den synpunkten, att med nybyggandet av friköpta lägenheter med äldre och stundom bristfälliga men dock för några år framåt användbara hus kan få anstå, utan att låntagaren därmed betages möjligheten att erhålla egnahemslån till uppförande av nya byggnader framdeles, när så blir ofrånkomligt. Därigenom besparas låntagaren vid starten av egnahemsföretaget avsevärda utgifter, vilka med tidigare regler för tilläggs lån varit oundvikliga, såvida han ville för den närmaste framtiden genom egnahemslån säkerställa sitt medelsbehov för byggnadsändamål. Den tidigare ibland förekommande benägenheten att bygga något storslaget har numera, meddelar egnahemsnämnden i Jönköpings län, av rent ekonomiska skäl blivit allt mera sällsynt. Egnahemsnämnden i Kronobergs län anmärker, att överflödsbyggnader givetvis icke medräknas vid bestämmandet av lägenhetens belåningsvärde.

Beträffande egnahemsbyggnadernas storlek är det allenast egnahemsnämnden för Stockholms län och stad, som fastställt minimimått för egnahemsbyggnader, nämligen i fråga om boningshus till minst 35 m² vid syllens utsida, veranda och balkong ej medräknade. Hus av nämnda storlek innehålla i källarevåningen matkällare, tvättrum, pannrum, potatiskällare m. m. samt å nedre botten kök med skafferi, ett boningsrum, förstuga samt trappor till källaren och till övre våningen, som innehåller hall och antingen två rum med garderober eller ett rum och kök. För Västernorrlands län framhåller egnahemsnämnden såsom önskvärt, att varmrums golvytan i bostadshus om kök och ett rum utgör minst 35 m² och i bostadshus om kök och två rum minst 45 m². Egnahemsnämnden i Södermanlands län godkänner icke för små bostadshus. I allmänhet innehåller en bostadslägenhet om förstuga samt två rum och kök cirka 60 å 70 m² bottenyta och kan därtill komma, att ett rum inredes på vinden, meddelar egnahemsnämnden i Hallands län. Genom tillhandahållande av typritningar lämnas anvisningar även beträffande byggnadernas storlek. Två typritningar för bostäder, som ofta komma till användning i Gävleborgs län, hava en bottenyta av 55 och 57 m². För ordinära jordbruksegnahem anses dock bostäder enligt nämnda ritningar av låntagarna för små, varför oftast typritningar med en bottenyta av 66 och 77 m² komma till användning. I regel godkänner icke egnahemsnämnden i länet ritningar med alltför ringa och därmed oekonomisk bredd å byggnader; nämnden ser ogärna,

att bostadsbyggnader med mindre bredd än sex meter uppföras. I det minsta boningshuset om rum, kök och förstuga enligt förslagsritningar, som utlämnas av egnahemsnämnden i Västerbottens län, utgör golvytan 54 m². Egnahemsnämnden på Gotland fordrar som regel, att boningshuset inredes med två rum och kök helst i ett plan.

Samlat eller spritt byggnadsbestånd. Allmänt uttala egnahemsnämnderna, att deras strävan att nedbringa byggnadskostnaderna leder till samlat byggnadsbestånd, särskilt vid anläggning av nya lägenheter eller vid ombyggnad av äldre lägenheter i sådan omfattning, att dylik bebyggelse låter sig genomföra. En begränsning av byggnadernas antal anses medföra mindre kostnad än uppförande av särskilda byggnader för olika ändamål. Likaså förbilligas härigenom underhållskostnaderna. Det dagliga arbetet å lägenheten underlättas och onödig tidsspillan undgås genom att under samma tak sammanföra djurstallar, loge, lider, magasin etc. och att utnyttja boningshusets källarevåning för matkällare, potatiskällare och tvättrum m. m. I Blekinge län uppföras i regel senare och så småningom en del mindre, billiga ekonomihus såsom potatis- och rotfruktskällare, vedbod, hönshus och redskapsskjul. Ett dylikt tillvägagångssätt finner egnahemsnämnden ändamålsenligt. Egnahemsnämnden i Gävleborgs län framhåller, att en avsevärd svårighet vid planläggningen av ekonomibyggnaderna uppstår därav att egnahemslåntagaren vid tiden för byggandet ofta nog icke har intresse för vissa grenar av kreatursskötsel, exempelvis svin- eller hönsavel, och därför vill för nämnda grenar lämna endast ett mindre utrymme, men att låntagaren dock stundom redan efter något års arbete å egen gård kommer på andra tankar och önskar mera ägna sig åt berörda näringsgrenar. Då egnahemsnämnden i dylika fall icke vill påtaga sig ansvaret att förläda egnahemsbildaren till att bygga för näringsgrenar, vilka han måhända icke på allvar kommer att ägna sig åt, inskränkas vissa utrymmen såsom för svin och höns, men planeras om möjligt för en framtida utbyggnad härför. Förutom boningshus och ladugårdsbyggnad uppföres icke så sällan på jordbrukslägenheter i Västerbottens län en särskild bagarstuga eller, såsom byggnaden också kallas, sommarstuga, meddelar egnahemsnämnden. Under vintern användes byggnaden till bagarstuga och slöjdbod och om sommaren till bostad — s. k. dagligrum. Bagarstugan uppföres i regel några år efter övriga byggnader. En dylik bagar- eller sommarstuga ökar givetvis byggnadskostnaderna men även avsevärt trevnaden för familjen, varför egnahemsnämnden icke anser sig böra helt avråda från stugans uppförande.

På skilda håll i södra och norra delarna av landet förekommer det, att bonings- och ekonomihus uppföras i en länga. På Kristianstads läns

slättbygder är nämnda byggnadssätt vanligt. Dylika byggnader uppföras blott i enstaka fall inom Malmöhus län, men ej sällan i Hallands län. Ett flertal äldre egnahem i Gävleborgs län hava bostads- och ekonomihus sammanbyggda, särskilt inom Hälsingland. Med hänsyn till kraven på hygien och trygghet mot brandfara har egnahemsnämnden i länet under senare åren icke godkänt dylik sammanbyggnad. Omförmälda byggnadssätt förekommer å ett mycket ringa antal lägenheter i Kopparbergs län, ytterst sällan i Västernorrlands län, i enstaka fall inom Jämtlands län, i undantagsfall i Västerbottens län och slutligen i mycket ringa utsträckning i övre delen av Norrbottens län. I Västernorrlands län är det däremot ej så sällan, anmärker egnahemsnämnden, som ett eller annat rum, avsett för något särskilt ändamål, inredes i ekonomibyggnaden. En inom Hallands län vid skilda tillfällen praktiserad metod är den, meddelar egnahemsnämnden, att vid första bebyggelsen inredes i ladugårdsbyggnaden ett par mindre bostadsrum å dess ena kortsida för att under några år framåt bebos av ägaren. Under tiden förberedes och uppföres fristående bostadshus, varefter de i ladugårdsbyggnaden provisoriskt inredda bostadsrummen användas till slöjdbod, brygghus eller för annat ändamål. Genom sammanförande av bostads- och ekonomiutrymmen i en byggnad, anses i allmänhet, framhåller egnahemsnämnden i Kristianstads län, någon mindre besparing i byggnadskostnaderna uppkomma, dock ej så stor att nämnden har anledning särskilt förorda systemet. Egnahemsnämnden i Malmöhus län beräknar besparingen härigenom till cirka 500 kronor. Av egnahemsnämnden i Hallands län anges densamma till 10 å 15 procent av lägenhetens hela byggnadskostnad. I Västernorrlands län beräknar egnahemsnämnden besparingen till i genomsnitt 150 kronor. För Norrbottens läns del uppskattar egnahemsnämnden densamma till omkring 1,000 kronor. Egnahemsnämnderna i Jämtlands och Västerbottens län angiva icke något visst belopp utan meddela endast, att sammanbyggda egnahem ej bliva nämnvärt billigare än där boningshus och ekonomihus uppföras var för sig.

Upprustning av äldre byggnadsbestånd. Förefintligt byggnadsbestånd å äldre lägenheter, vilka förvärvas medelst egnahemslån, har enligt vad egnahemsnämnderna allmänt meddela vid beviljande av egnahemslån tidigare föreskrivits skola undergå erforderlig reparation eller ny-, om- och tillbyggnad för att sättas i fullgott skick. Å egnahemslånet liksom premielånet, som därvid fastställts med hänsyn till lägenhetens värde efter utförandet av föreskrivna byggnadsarbeten, har innehållits och efter hand som arbetena utförts utbetalats belopp, som belöpt å byggnadskostnaderna. Enär numera — sedan år 1932 — tillägglån kunna lämnas för enbart byggnadsarbeten å jordbrukslägenheter, förklara egnahemsnämnderna,

att för äldre lägenheter kravet på byggnadernas beskaffenhet vid starten kan ställas avsevärt lägre och byggnaderna efter mindre kostnader för iordningställande utnyttjas så länge, de kunna anses någorlunda fylla sin uppgift och tills låntagaren hunnit få jorden i gott skick och djurbesättningen fulltalig. (Jfr ovan sid. 14.) Låntagaren anses nämligen härefter kunna bättre bedöma sin ställning, innan kostsamt nybygge företages. I flera fall har det förekommit inom Göteborgs och Bohus län, anmärker egnahemsnämnden, att bebyggda lägenheter betalats med så högt pris att detsamma genom tillägg av reparationskostnaderna skulle hava överstigit lägenheternas verkliga värde. I dylika fall hava merendels låneansökningarna bordlagts för underhandlingar mellan köpare och säljare om nedsättning av köpeskillingen. För att nedbringa skuldsättningen vid starten tillråder egnahemsnämnden i Kronobergs län ofta låntagaren att dröja med ombyggnad av hus, som visserligen äro gamla och bristfälliga men dock kunna tjäna sitt ändamål några år framåt. Nybyggnader åter böra enligt nämndens mening uppföras och färdigställas på en gång. Nämnden vill dock på intet vis framtvinga byggnadsarbeten i större omfattning eller raskare takt än låntagarens ekonomi tål vid. Egnahemsnämnden i Södermanlands län, som säger sig hava tråkiga erfarenheter av lägenheter, för vilka beviljats egnahemslån utan att byggnaderna från början satts i gott skick, finner det vara av synnerlig vikt, att egnahemmen bliva väl bebyggda från början. Stora förluster riskeras eljest, enär lånen äro dels höga i förhållande till lägenheternas värde och dels på grund av liten amortering bundna för lång tid framåt.

Byggnadernas planläggning. På sina håll medgiva egnahemsnämnderna, att bebyggelsen å lägenheten anpassas att fortskrida i mån av behov utav ökat utrymme icke blott för familjen utan även för kreatursbesättningen och grödan, därvid största möjliga hänsyn tages till låntagarens önsknningar. Egnahemsnämnden på Gotland anser, att låntagaren må i huvudsak, dock med den begränsning att byggnadernas tillräcklighet och ändamålsenlighet icke därigenom äventyras, få avgöra byggnadsföretagets omfattning, särskilt beträffande bostadshusets storlek och ekonomibyggnadernas successiva uppförande, allt efter som lägenheten kan genom nyodling eller inköp av tillskottsjord utvidgas. I allmänhet tillses inom Hallands län, anför egnahemsnämnden, att den första bebyggelsen planlägges på sådant sätt, att lämpliga utvidgningar eller tillbyggnader kunna utföras. Vid nybildning av jordbruk tillråder egnahemsnämnden i Västernorrlands län låntagaren att inskränka byggnadsföretaget till vad som är erforderligt för den närmaste framtiden, men att se till att den första bebyggelsen kommer att väl passa i den blivande

fullständiga bebyggelsen. Egnahemsnämnden i Västerbottens län meddelar, att det icke sällan inträffat, att ökat utrymme erfordrats i såväl bonings- som ekonomihus. Eljest anför egnahemsnämnderna, att bebyggelse etappvis förekommer endast i undantagsfall. Egnahemsnämnden i södra Älvsborgs län finner det viktigt ur psykologisk synpunkt, att låntagaren icke bibringas den uppfattningen, att han ålägges att uppföra byggnader av kanske dyrbarare och mer omfattande natur än som enligt hans mening är erforderligt. Det torde i själva verket utgöra ett livsvillkor för egnahemsverksamheten, att egnahemsbyggarnas eget intresse och självständiga initiativ på allt sätt främjas och uppmuntras, uttalar egnahemsnämnden i Norrbottens län. Erfarenheten visar, att berörda mål vinnes framför allt genom att lämna dem största möjliga frihet vid företagens planläggning. Ju mer deras handlingsfrihet kringskäres genom bestämmelser och påbud från låneförmedlarens sida, desto sämre blir resultatet och i samma grad kommer ansvaret att överflyttas på låneförmedlaren i händelse av svårigheter eller misslyckanden vid egnahemsföretagens genomförande. Enligt egnahemsnämndens i Gävleborgs län åsikt är det i första hand låntagaren, som skall bestämma omfattningen av byggnaderna med hänsyn till sin förmåga att genomföra företaget ävensom göra valet av byggnadsmaterial. Det förtroendefulla samarbetet mellan lånesökanden och nämndens organ, egnahemsombudet och konsulenten, synes erbjuda rätta vägen för bestämmandet av omfattningen och beskaffenheten av den planerade byggnadsverksamheten. Egnahemsnämnden i Hallands län anser det i allmänhet vara lyckligast, om ej för stor brådska göres med byggnadernas uppförande, utan lånesökanden får god tid på sig att anskaffa byggnadsmaterial till billigaste pris. Vid val av material och konstruktion eller avgörande av andra frågor, som inverka på byggnadskostnaderna, böra dock egnahemsnämnderna kunna lämna vissa föreskrifter. Med hänsyn till att det tager jämförelsevis lång tid, innan något nämnvärt belopp av egnahemslånet blir amorterat, och då byggnadernas beskaffenhet till mycket betydande del bestämmer lägenhetens värde och därmed säkerheten för lånet, synes det egnahemsnämnden i Kopparbergs län icke kunna medgivas användande av vilket byggnadsmaterial som helst bara för att förbilliga själva byggnadskostnaderna. Användandet av billiga byggnadsmaterialier, vilka jämväl befunnits olämpliga, har uppenbart också medfört besvikelse för mången låntagare, enär ökade underhålls- och reparationskostnader snart nog blivit kraftigt märkbara.

Byggnadernas utförande med hänsyn till lägenhetens värde såsom säkerhet för egnahemslånet. Enär byggnaderna avsevärt bestämma lägenhetens värde, måste uppenbarligen egnahemslånets belopp stå i visst för-

hållande till byggnadernas beräknade varaktighet, framhåller egnahemsnämnden i Kopparbergs län. Ett förenklande eller förbilligande av det inom länet i stort sett tillämpade byggnadssättet kan med hänsyn till klimatiska och andra förhållanden knappast ifrågasättas. Egnahemsnämnden i Västmanlands län uttalar likaledes, att i vårt klimat en förenkling av nuvarande byggnadssättet troligen är svår att genomföra. Byggnaderna måste nämligen vara fullt vinterbonade. Några egnahemsnämnder uttala, att egnahemsbebyggelsen icke alltför mycket kan avvika från i orten vanligt och såsom lämpligt ansett byggnadssätt. Skulle enkelheten drivas därhän att egnahemsbyggnaderna komme att te sig torftigare än andra byggnader, skulle egnahemsverksamheten utan tvivel lida avbräck och säkerheten för egnahemslånet bliva mindre, eftersom vid försäljning av en dylik lägenhet få köpare skulle anmäla sig, förklarar egnahemsnämnden i Västerbottens län. Å andra sidan blir säkerheten för egnahemslånet, anmärker egnahemsnämnden i Kristianstads län, icke bättre, om överflödiga byggnader uppföras. En förständig köpare värdesätter ej dessa byggnader och följaktligen ökas lånerisken, därest merkostnaden för desamma verkligen legat till grund för beräkningen av lånets storlek. Egnahemsnämnden i Östergötlands län framhåller, att förenkling och förbilligande av byggnaderna är av stor betydelse för egnahemsföretagets bärighet. Kraven härpå få dock icke drivas så långt att byggnadernas varaktighet minskas och säkerheten för egnahemslånet äventyras. Säkerheten behöver icke äventyras, anser egnahemsnämnden i Blekinge län, såvida icke förbilligandet i alltför hög grad sker på bekostnad av kvaliteten och utrymmet. Ett nedbringande av byggnadskostnaderna bör sålunda enligt egnahemsnämndens i Kronobergs län uppfattning åstadkommas medelst tillämpning av enkla, material- och arbetsbesparande konstruktioner, icke genom att medgiva användning av sämre material eller mindre omsorgsfullt byggnadssätt. Egnahemsnämnden i Göteborgs och Bohus län uttalar, att ju billigare byggnaderna göras utan att kravet på deras ändamålsenlighet och varaktighet åsidosättes, desto mera främjas egnahemslåneverksamheten. Nämnden räknar med att, i den mån byggnaderna bliva billigare och i följd därav lånet mindre, säkerheten för utlämnat lån är bättre än om byggnadskostnaderna äro större och i följd därav lånebeloppet högre. Med lägre byggnadskostnader blir låntagarens skuld mindre, hans ekonomiska ställning stärkt och säkerheten för lånet större, anser egnahemsnämnden i Norrbottens län. Då det åtminstone under rådande konjunkturer icke förekommer i norra Älvsborgs län, att låntagarna lägga ned större kostnader än som torde vara alldeles nödvändiga, samt förhållandena inom skilda orter äro så växlande att några generella åtgärder knappast kunna vidtagas för byggnadskostnadernas nedbringande, synes det egnahems-

nämnden därstädes, som om frågan härom knappast är aktuell. Likaså egnahemsnämnden i Gävleborgs län ifrågasätter, huruvida egnahemsverksamheten skulle vinna på att byggnadernas standard genomsnittligt sänkes.

Om bostadshuset blott innehåller en lägenhet om två rum och kök, bör det vara färdigt, innan egnahemslånet slutgiltigt utbetalas, därest säkerheten för lånet icke är särskilt god, förklarar egnahemsnämnden i Södermanlands län liksom några andra egnahemsnämnder, vilka, enär lånets storlek beräknas efter boningshusets värde i färdigt skick, fordra, att boningshuset skall vara iordningställt för att lånet skall kunna helt utbetalas. Övriga egnahemsnämnder medgiva, att med inredningen av övre våningen kan få anstå, tills efter lånets fulla utlämnande. Det är nämligen av allra största vikt, framhåller egnahemsnämnden i södra Älvsborgs län, att låntagaren icke från början belastas med större byggnadskostnader än som kunna anses oundgängligen nödvändiga.

Typritningars tillhandahållande. Flertalet egnahemsnämnder hava låtit utföra typritningar eller s. k. standardritningar för egnahemsbyggnader i syfte att inom billig kostnadsram befrämja uppkomsten av andamålsenlig bebyggelse. Ritningarna, som tillhandahållas gratis eller mot låg ersättning, äro merendels utförda med hänsyn till lokala förhållanden inom respektive nämnders verksamhetsområden. De småländska egnahemsnämnderna hava gemensamt anskaffat typritningar. Ett par egnahemsnämnder begagna sig av ritningar från Samfundet för Hembygdsvård. Ingenstädes föreskriva egnahemsnämnderna såsom villkor för erhållande av egnahemslån, att tillhandahållna ritningar skola komma till användning. Huvudsakligen tjäna ritningarna till ledning för egnahemsbyggarna. Egnahemsnämnden i Gävleborgs län uppger, att dess typritningar för bostadshus numera följas i mer än hälften av de fall, där nybyggnader uppföras. I Västerbottens län användas likaledes egnahemsnämndens förslagsritningar i stor omfattning, meddelar nämnden. Även om det givetvis genom typritningar — då bebyggelsen är avsevärt spridd — icke låter sig göra att nedbringa byggnadskostnaderna, måste desamma enligt egnahemsnämndens i Kopparbergs län mening dock anses hava en mycket stor uppgift att fylla. Tillämpningen av standardritningar försvåras därigenom att byggandet ofta påbörjats, innan lånet sökts, anmärker egnahemsnämnden i Uppsala län. Ett tidigare uppfört hus, som skall kvarstå, kan likaledes medföra, att typritningar ej passa. Egnahemslånesökandena förfråga sig där ofta, huruvida de behöva bygga efter ritningar från egnahemsnämnden, och synas bliva tillfredsställda vid upplysningen, att annat tvång ej föreligger än att deras eventuella egna ritningar måste granskas och godkännas av nämnden.

Enär egnahemsbyggarna ogärna se bestämmelser om byggnader, som avvika från i orten bruklig typ, har egnahemsnämnden i Göteborgs och Bohus län icke funnit anledning föreskriva användandet av standardritningar. Nämnden finner därjämte, att byggnader efter standardritningar icke bliva billigare utan snarare dyrare än de byggnader, vilka åstadkommas efter ritningar, anpassade efter det särskilda fallet. Standardritningar, som genom egnahemsnämnden i Hallands län ställts till låntagarnas förfogande, synas nämnden vara väl fordringsfulla och i flertalet fall ej lämpade för inom länet förekommande lokala förhållanden. Inom Värmlands län tillställas lånesökandena en promemoria, däri de hänvisas att hos egnahemsnämndens byggnadskonsulent söka råd och hjälp för bebyggelsen. Till följd av de många lokala och individuellt ekonomiska förhållanden, vartill hänsyn bör tagas vid ett bygge, har egnahemsnämnden ansett sig på angivet sätt mera personligt och sakkunnigt kunna tillhandagå lånesökandena än genom att endast tillställa dem ritningar.

Egnahemsnämndernas byggnadstekniska sakkunskap. Rörande egnahemsnämndernas möjligheter att tillhandagå egnahemsföretagarna med byggnadsteknisk sakkunskap meddelas, att hos egnahemsnämnden för Stockholms län och stad finnes särskild egnahemskonsulent, varjämte hushållningssällskapets vandringsrättare bistå egnahemsbildarna. Förutom egnahemskonsulenten har egnahemsnämnden i Uppsala län till sitt biträde hushållningssällskapets byggnadskonsulent och cementeringsförmän. Jämväl i Södermanlands län anlitas jämte egnahemskonsulenten andra hushållningssällskapets tjänstemän för egnahemsarbetet. I byggnadstekniska frågor anlitar egnahemsnämnden i Östergötlands län hushållningssällskapets byggnadskonsulent och i viss utsträckning även sällskapets jordbrukskonsulenter. Egnahemsnämnderna i Jönköpings, Kronobergs och norra Kalmar län hava till sitt förfogande egnahemskonsulenter. I Kronobergs län rådfrågas stundom jämväl hushållningssällskapets husdjurskonsulent. För södra Kalmar läns del är en av egnahemsnämndens ledamöter byggnadssakkunnig, varjämte hushållningssällskapets jordbrukskonsulent och vandringsrättare biträda med byggnadsförslags upprättande. På Gotland erhålla egnahemsbildarna hjälp av hushållningssällskapets jordbrukskonsulent. Egnahemsnämnderna i Blekinge och Kristianstads län anlita endast egnahemskonsulenter. Egnahemsnämnden i Malmöhus län anlitar icke någon särskild tjänsteman, men hushållningssällskapets vandringsrättare bistå lånesökandena. Före lånegivningen i Hallands län granskas ritningarna av hushållningssällskapets jordbrukskonsulent. Jämväl i Göteborgs och Bohus län anlitar egnahemsnämnden jordbrukskonsulenten i byggnadsärenden. Egnahemsnämnden

i norra Älvsborgs län tillhandagår låntagarna genom sina tjänstemän och hushållningssällskapets konsulent. Inom egnahemsnämnden i södra Älvsborgs län är en ledamot byggnadssakkunnig. Vid syner och rådfrågningar äro egnahemsnämndens liksom hushållningssällskapets tjänstemän låntagarna behjälpliga. På föranstaltande av hushållningssällskapet utövas byggnadskonsulentverksamhet inom Skaraborgs län av tvenne arkitekter, varjämte egnahemskonsulent finnes. Hos hushållningssällskapet i Värmlands län är anställd byggnadskonsulent, som biträder egnahemslånesökandena. Jämväl hos hushållningssällskapet i Örebro län finnes byggnadskonsulent, som jämte jordbrukskonsulenten tillhandagår med råd och upplysningar i byggnadsfrågor. I Västmanlands län tjänstgör en av hushållningssällskapets jordbrukskonsulenter såsom egnahemskonsulent. Härutöver kan egnahemsnämnden i länet anlita hushållningssällskapets byggnadsarkitekt. Hos egnahemsnämnden i Kopparbergs län är en hushållningssällskapets jordbrukskonsulent föredragande, vilken liksom en annan av jordbrukskonsulenter anlitats i byggnadsärenden. I Gävleborgs län anlitar egnahemsnämnden, som till sitt förfogande har särskild egnahemskonsulent, i mån av behov arkitekt för bostadshus, medan förslag till ekonomibyggnader i regel utföras av hushållningssällskapets vandringsrättare. I Västernorrlands län äro såväl egnahemskonsulenter som hushållningssällskapets konsulenter och vandringsrättare till egnahemslåntagarnas tjänst. Vidare samarbetar egnahemsnämnden beträffande bostadsbyggnader med Västernorrlands Byggnadskulturförening genom föreningens arkitekt. I Jämtlands läns egnahemsnämnd är en ledamot byggmästare, som på nämndens uppdrag handlägger byggnadsärenden tillika med dess sekreterare och kassör, vilka hava agronomisk utbildning. Inom Västerbottens och Norrbottens län anlitats för egnahemsverksamheten förutom egnahemskonsulenter hushållningssällskapets konsulenter och vandringsrättare.

Standardhus och standardiserade byggnadsdelar. I viss utsträckning hava s. k. standardhus eller monteringsfärdiga hus uppförts såsom bostäder inom olika egnahemsnämnders verksamhetsområden. Under senare åren hava dylika hus kommit till stor användning i Stockholmstrakten samt inom Göteborgs och Bohus län. Egnahemsnämnden för Stockholms län och stad anför, att nämnden hittills icke haft anledning till anmärkning mot standardhusens material. Uppsättas husen omsorgsfullt, torde de kunna anses likvärdiga med andra byggnader. Billiga bliva de dock knappast. Egnahemsnämnden i Göteborgs och Bohus län meddelar, att monteringsfärdiga hus i regel ställa sig mera dyrbara än byggnader, vilka uppföras efter särskild ritning och med material, som på annat sätt anskaffas. Vissa monteringsfärdiga hus synas visserligen hava blivit något

mindre kostbara i uppförande, men materialkostnaderna hava varit avsevärt högre än då material inköpts på vanligt sätt. Övriga egnahemsnämnder meddela, att den ringa omfattningen av och den korta tiden för standardhusens användning icke givit tillräcklig erfarenhet för ett generellt och definitivt omdöme om deras hållbarhet eller prisbillighet. De standardhus, som en del bostadslåntagare hos egnahemsnämnden i norra Älvsborgs län uppfört, hava emellertid knappast blivit billigare än andra bostadshus. Beträffande Örebro län, där standardhus ibland förekomma å bostadslägenheter och mera sällan å jordbrukslägenheter, uttalar egnahemsnämnden, att standardhusen se trevliga ut till det yttre men förefalla vara av sämre beskaffenhet och ej bliva billigare än andra. I några enstaka fall uppförda bostadshus av standardtillverkning inom Norrbottens län hava ställt sig väsentligt dyrare i anskaffning än vanliga efter ortens sed uppförda hus. Egnahemsnämnden i Uppsala län anför, att kvaliteten hos standardhusen i allmänhet torde vara ganska god och att deras uppförande kräver kort tid. Huruvida de bliva billigare än andra hus, torde kunna dragas i tvivelsmål. Å platser med höga arbetskostnader bliva byggnadskostnaderna möjligen billigare genom uppförande av standardhus, uttalar egnahemsnämnden i Södermanlands län. Å landsbygden kunna standardhusen oftast icke konkurrera i prisbillighet. De torde i regel hava bättre konstruktion beträffande isolering mot kyla än vad som eljest är vanligt på landsbygden. Deras arkitektur, inredning och utnyttjande av utrymmen äro oftast förebildliga. För annan bebyggelse än å bostadslägenheter torde de sakna betydelse. Egnahemsnämnden i Gävleborgs län uttalar, att standardhusen torde medföra någon kostnadsminskning i städer och samhällen, där högre arbetslöner måste betalas. På rena landsbygden torde standardhusen däremot icke bliva billigare än med hittillsvarande byggnadssätt uppförda hus, ty den besparing, som ligger i serietillverkning, kompenseras dels av fraktkostnaderna och dels av landsbygdens lägre arbetslöner och billigare pris å det viktiga materialet trävaror. Standardhusen torde, förmenar egnahemsnämnden i Västernorrlands län, icke ställa sig särskilt billiga för personer, som i likhet med egnahemslåntagarna i allmänhet själva utföra en väsentlig del av byggnadsarbetet och ofta äro i tillfälle att anskaffa billigt virke. För bostadslägenheter å industriplatser torde standardhusen möjligen böra komma till användning, men det är nämndens uppfattning, att även på sådana platser egnahemsföretagarna kunna uppföra sina byggnader billigare än genom inköp av monteringsfärdiga hus, vilka otvivelaktigt ställa betydligt större anspråk på kapital hos företagen, än vad dessa i regel förfoga över. Där låntagaren själv ej är byggnads- eller snickerikunnig, torde standardhus hava sina fördelar för bostadslåntagare, anför egnahemsnämnden i Jämtlands län.

Ingenting finnes att anmärka på hållbarheten hos de i länet uppförda standardhusen. Egnahemsnämnden i Östergötlands län, där för ett och annat bostadsegnahem uppförts standardhus, finner det med hänsyn till rådande tillgång på goda byggnadsmaterialier till låga pris påtagligt, att standardhusen icke kunna åstadkommas så billigt att byggnadskostnaderna nämnvärt nedbringas. Fraktkostnader m. m. verka avsevärt fördyrande på standardhusen. Enligt egnahemsnämnden i Västerbottens län torde en fabriksmässig tillverkning av byggnader icke bli billigare, utan snarare dyrare på grund av ökade transportkostnader. Vid en jämförelse mellan tvenne på Gotland nära varandra uppförda boningshus, det ena standardhus, har egnahemsnämnden konstaterat, att det andra på vanligt sätt uppförda blivit billigare. I vissa fall har, enligt vad egnahemsnämnden i norra Kalmar län uppger, fråga varit om att använda standardhus, men hava inga sådana kommit till utförande, då det ansetts, att de bli för dyra, särskilt då egnahemsföretagaren ofta själv kan delta i byggnadsarbetet. För egnahemsnämnden i södra Kalmar län synas standardhusen icke bli billigare än andra hus. Mot hållbarheten torde intet vara att erinra. Egnahemsnämnden i Värmlands län anför, att standardhusen ej torde bli billigare än hus, uppförda på vanligt sätt, snarare tvärtom. Fördelen med standardhus torde enligt egnahemsnämndens i Västmanlands län mening i huvudsak ligga däri att ägaren själv kan utföra en del av byggnadsarbetet och sålunda bidra till att nedbringa kostnaden. Skall däremot lejd arbetskraft anlitas för uppförandet i dess helhet, torde standardhusen icke bli billigare än om hela arbetet utföres på byggnadsplatsen. Standardhusen torde ej bli hållbarare än andra, tillägger nämnden.

Hos egnahemsnämnderna i allmänhet återfinnas uttalanden om att fördelar icke torde vara att vinna med standardiserad tillverkning av byggnaderna i deras helhet men väl i fråga om fabriksmässigt utförda byggnadsdelar. Fabrikstillverkade fönster, dörrar och smiden förekomma också i stor utsträckning vid bostadsbyggande inom egnahemsverksamheten. Dylika standardartiklar anses vara både ändamålsenliga och billiga. Fortsatt standardisering av inredningsanordningar för kök och även för kreaturstallar kommer enligt egnahemsnämnden i Jönköpings län att både underlätta arbetet och nedbringa kostnaderna för byggnaderna.

Flera egnahemsnämnder framhålla, att frågan om egnahemsbostädernas standardisering i första hand är beroende av arbetslönerna inom byggnadsfacket. På egnahemsjordbruk med egen skog torde sålunda, anför egnahemsnämnden i norra Kalmar län, byggnadskostnaderna vid användning av fabriksmässigt tillverkade byggnader komma att ökas, detta så mycket mer som arbetslönerna på landsbygden äro avsevärt lägre än i städerna och industrisamhällena. Om arbetsprisen även på

landsbygden skulle stiga avsevärt, kunna möjligen, uttalar egnahemsnämnden i Södermanlands län, standardiserade bostadshus bliva ekonomiskt fördelaktiga, ehuru knappast annat än för bostadsegnahem eller liknande lägenheter. Egnahemsnämnden i Uppsala län förklarar, att endast i trakter med höga virkes- och arbetspris bostäder av standardtyp kunna stå sig i tävlan med andra, och då blott under förutsättning att egnahemsföretagaren själv verkställer uppförandet. Den rent lantliga bebyggelsen använder sig redan nu av billigaste arbetskraft och material och bygger därför också billigast, anser egnahemsnämnden i Gävleborgs län. Med hänsyn härtill blir också ifrågavarande bebyggelse den, som i sista hand kan draga nytta av byggnadsindustriens rationalisering, mekanisering och standardisering. För egnahemsbyggnadsverksamheten på landet torde därför standardisering icke hava någon större betydelse, knappast ens i fråga om snickerier och smiden. I och invid samhällen däremot torde standardisering av såväl hela byggnader som vissa detaljer därav kunna bidra till ett nedpressande av kostnaderna. Likaså anför egnahemsnämnden i norra Älvsborgs län, att för större och mera tätbyggda samhällen det är möjligt, att en standardisering av byggnadstyperna skulle kunna medföra ett visst förbilligande av byggnadskostnaderna, men å rena landsbygden och främst då vid jordbruket skulle en sådan standardisering, om den över huvud taget kan genomföras, enligt nämndens mening ingalunda förbilliga utan tvärtom fördyra kostnaderna. Möjligheten för företagaren att själv utföra arbeten vid lägenhetens bebyggande minskas och följderna blir den, att han nödgas kontant gälda kostnaderna för en hel del arbeten, som han eljest under ledig tid kunnat själv utföra. Husets uppsättande av någon leveransfabrikens montör kommer icke blott att bliva kostbarare för byggherren utan även att beröva ortens arbetare tillfällen till extra förtjänst. Tillverkning av dörrar, fönster och annan inredning bedrives av småföretagare litet varstans ute i bygderna, där arbete således beredes folk från trakten, meddelar vidare sistberörda nämnd. Stundom har dessutom låntagaren möjlighet att själv eller med hjälp av någon hemmasnickare tillverka även sådana byggnadsdelar som fönster och dörrar till billigare pris än fabrikspris. I Kristianstads län finnas dugliga byggnadskunniga yrkesmän, varav många eller rent av de flesta äro egnahemsägare. Skola byggnaderna i form av helfabrikat icke blott förfärdigas utan jämväl utplanteras på landsbygden av städernas och samhällenas arbetare, komma följaktligen yrkesmännen därstädes att lida avbräck i sin näring. Jämväl egnahemsnämnderna i Göteborgs och Bohus, Örebro samt Hallands län framhålla, att en fortgående och ökad standardisering av byggnaderna kommer att medföra stegrad arbetslöshet på landsbygden. Inför det förhållandet, att för olika trakter av

landet utvecklats vissa karaktäristiska byggnadstyper, finner egnahemsnämnden i norra Älvsborgs län det långt ifrån välbetänkt att söka stöpa allt i ett mått, utan bör det för varje ort säregna i görligaste mån tillvaratagas och förbättras. Tillverkningen av standardhus må gärna existera och må det stå var och en fritt att söka åstadkomma sitt byggnadsföretag billigast möjligt, men låt icke standardiseringen av byggnader till egnahem på landsbygden bliva en statsangelägenhet, uttalar egnahemsnämnden i Kristianstads län. Medan några egnahemsnämnder meddela, att de i förekommande fall genom råd och upplysningar sätta egnahemslåntagarna i tillfälle att överväga möjligheten till inköp av monteringsfärdiga hus, förklara andra nämnder, att de icke funnit dylik rådgivning och upplysning påkallad eller erforderlig. Vanligtvis hålla sig fabrikanterna i branschen underrättade om planerade byggnadsföretag, till vilka de lämna förslag och offerter.

Om standardisering av uthusbyggnaderna uttala egnahemsnämnderna på ett par undantag när, att någon fördel icke torde vara att vinna därmed, eftersom ekonomibyggnadernas storlek, inredning och konstruktion i övrigt måste bliva olika för nästan varje lägenhet. Egnahemsnämnden i norra Älvsborgs län finner en dylik standardisering fullständigt otänkbar. Inom Blekinge län, där som regel förekommer ett större ekonomihus med ladugård, höskulle och loge, skulle det säkerligen, anser däremot egnahemsnämnden, medföra påtagliga fördelar med standardisering av sådant ekonomihus på mindre jordbruk. Egnahemsnämnden i Uppsala län anger fristående hönshus såsom möjligen lämpade för standardisering. — Vad beträffar standardisering av byggnadsdelar såsom fönster och dörrar m. m. kan enligt flera egnahemsnämnders uttalanden sådan äga rum för driftsbyggnader liksom för bostadshus.

Frågan om central upphandling för byggnadsändamål. Till frågan om central upphandling av standardhus och byggnadsmaterial lämna flertalet egnahemsnämnder den förklaringen, att inrättandet av en dylik inköpscentral för egnahemsändamål icke kan förordas. Övriga egnahemsnämnder äro tveksamma med undantag av egnahemsnämnden i Jämtlands län, för vilken en upphandlingscentral synes vara att förordas åtminstone beträffande byggnadsmaterial. Att ha en för hela landet till en plats förlagd central torde dock, tillägger samma nämnd, medföra vissa svårigheter. Sålunda torde fraktkostnaderna bliva för dyra. En sådan affär för varje hushållningssällskaps område åter torde få för ringa omsättning och varorna därigenom fördyras. För Gotlands del anför egnahemsnämnden, att det kan tänkas, att från en central med fördel kan inköpas sådant byggnadsmaterial, som måste anskaffas från fastlandet. Enligt egnahemsnämnden i Värmlands län torde möjligen rådande kon-

kurrens inom byggnadsbranschen kunna utnyttjas vid anordnande av central upphandling av byggnadsartiklar. För fraktkostnadernas skull är dock icke en rikscentral utan snarare provinscentraler att förordas, därest dylik centralisering anses böra ifrågakomma. Om över huvud taget central upphandling och försäljning av byggnader och byggnadsmaterial kan tänkas främja här avsedda syften, varom egnahemsnämnden i södra Kalmar län är tveksam, torde den böra vara i viss grad decentraliserad. Även om en dylik verksamhet i någon mån skulle kunna förbilliga materialkostnaderna, kan det dock icke synas egnahemsnämnden i Örebro län lämpligt, att staten omhänderhar verksamheten, vilken i så fall blir alltför tungrodd. Enär enligt egnahemsnämnden i Östergötlands län upphandling och försäljning genom en central knappast är ekonomiskt genomförbar, kan nämnden icke förordas en dylik anordning. Central upphandling torde med nuvarande organisation av egnahemsrörelsen komma att möta oöverstigliga svårigheter, anser egnahemsnämnden i Malmöhus län. Särskilt i de många fall, då egnahemsfastigheterna icke uppbyggas i kolonier utan enstaka, komma fraktkostnaderna att lägga betydande hinder i vägen för standardiseringen. Förslaget om central förmedling av byggnader och byggnadsmaterial verkar för egnahemsnämnden i Västmanlands län vid första tanken beaktansvärt men torde i praktiken bliva svårt att genomföra på grund av de risker av flera slag, som följa med ett dylikt företag. Skall förmedlaren helt skydda sig för riskerna, bliva med all säkerhet kostnaderna ej mindre än i fria marknaden. Konkurrensen på byggnadsmarknaden i Kristianstads län är för närvarande sådan, att egnahemsnämnden anser, att billigare pris över huvud taget ej kunna uppnås. Egnahemsnämnden i Södermanlands län finner icke något behov föreligga av en centralorganisation för ändamålet. Egnahemsnämnderna i Jönköpings och Kronobergs län anmärka, att inom länen finnas spridda snickerifabriker, vilka väl lämpa sig för tillgodoseende av behovet av byggnadsmaterial. Med hänsyn bland annat till den inom Kopparbergs län förekommande glesa bebyggelsen och de olikartade förhållandena i skilda länsdelar ävensom till de många sågverken och sågarna samt de stora avstånden inom länet liksom därtill att flera egnahemsläntagare hava möjlighet att för jämförelsevis billigt pris hos sina arbetsgivare eller andra inköpa byggnadsmaterial och då vidare gamla timmerhus i icke ringa omfattning användas vid uppförande av nybyggnader, har för egnahemsnämnden i länet föreslagna centralingen uppgift att fylla. Några fördelar med en sådan anordning kan ej heller vederbörande egnahemsnämnd beräkna för Västernorrlands län med hänsyn till dess utsträckning och mångfaldiga förhållanden. För Västerbottens län vill egnahemsnämnden på det bestämdaste avråda från ett dylikt förfarande, vilket på grund av de stora avstånden inom länet med all

säkerhet kommer att avsevärt öka byggnadskostnaderna. Likaså kommer enligt egnahemsnämnden i södra Älvsborgs län helt visst härigenom så småningom byggnadskostnaderna att höjas och ej minskas. Dessutom, påpekar nämnden, skulle snickarkunnigheten på landsbygden snart avtaga, vilket vore ytterst olyckligt. Flera egnahemsnämnder svara utan vidare motivering bestämt nej på frågan, huruvida föreslagna centralförmedling är att förorda. Skall någon anordning i föreslagen riktning ändå vidtagas, bör det ankomma på egnahemsnämnderna att var för sig besluta, huruvida en sådan upphandlings- och försäljningsorganisation skall upprättas och huru den skall organiseras, anmärker egnahemsnämnden i Västernorrlands län. Sistberörda egnahemsnämnd liksom egnahemsnämnderna för Stockholms län och stad samt i Örebro och Gävleborgs län ifrågasätta, om icke ett förbilligande av byggnaderna kan ske genom att egnahemsnämnderna avtala med fabriker för tillverkning av standardhus samt av byggnadsdelar och byggnadsmaterial om prisen för varorna vid leverans till egnahemslåntagare, därvid leverantören skulle åtnjuta den fördelen, att han berättigas att av egnahemslånet uppbära likvid.

Förslag till billigare och ändamålsenligare byggnader. Av egnahemsstyrelsen efterlysta särskilda förslag eller uppslag till åstadkommande av billigare och ändamålsenligare lantbyggnader i allmänhet och egnahemsbyggnader i synnerhet hava uteblivit från åtskilliga egnahemsnämnder. Bland dem, som inkommit med sådana, hava några framhållit önskvärdheten av att egnahemsnämnderna kunna förses med byggnadskunniga konsulenter, vilka äro praktiskt erfarna och av utpräglad ekonomisk läggning, för rådgivning åt egnahemsbyggarna samt för biträde inom nämnderna vid handläggning av byggnadsfrågor och för kontroll över byggnadsarbetenas utförande. Egnahemsnämnden i Kristianstads län understryker betydelsen av att nämndernas tjänstemän kunna vara egnahemsköparna behjälpliga med att ackordera med materialleverantörer och byggmästare. Flera egnahemsnämnder förorda, att genom egnahemsstyrelsens försorg kunde för konsulenter och lantbyggmästare anordnas praktiskt inriktade och för verksamheten avpassade kurser i egnahemsbebyggelse. I Kronobergs län har hushållningssällskapet anordnat kurser för byggmästare i dels lantbyggnadskonst och dels cementarbete. Egnahemsnämnden i Västerbottens län uttalar sig för anställande av byggnadskunniga vandringsrättare, som kunna lämna praktisk handledning i byggnadsarbete. Ett flertal egnahemsnämnder uttala önskvärdheten av att en lämplig samling typritningar funnes tillgänglig. Egnahemsnämnden i Södermanlands län tänker sig en sådan samling utarbetad på nämndernas gemensamma bekostnad. Möjligen kan det vara lämpligt att

föreskriva, att dylika typritningar skola följas för erhållande av egnahemslån, yttrar egnahemsnämnden i Kronobergs län. Liksom egnahemsnämnden för Stockholms län och stad finner de former, vari den nuvarande egnahemsbebyggelsen bedrives, lämna rum för den anpassning och det utvecklingsbehov, som betingas av förhållandena på varje ort, synes för egnahemsnämnden i Östergötlands län fortsatt verksamhet under tillvaratagande av varje möjlighet att hålla kostnaderna för bebyggelsen och vad därmed sammanhänger så låga, som omtanken om egnahemsföretagets ekonomiska bärighet kräver, tvivelsutan vara att föredraga och säkrare leda till målet än ett oprövat ingripande från det allmännas sida i form av statlig eller halvstatlig tillverkning av standardhus eller liknande projekt. Jämväl egnahemsnämnden i Kristianstads län förmenar, att byggnadskostnaderna kunna hållas på rimlig nivå utan statsingripande. Vad som erfordras är, tillägger nämnden, att de egnahemsbyggare, vilka så önska, skola hava möjlighet att få hjälp såväl till uppgörande av byggnadsförslag eller till sakförståndig justering av uppgjort sådant som ock vid uppgörelse med affärsmän och yrkesmän. Egnahemsnämnden i norra Älvsborgs län framhåller, att, om egnahemsverksamheten i fortsättningen skall kunna fylla sin uppgift, den liksom hittills måste bedrivas under så litet tyngande former som möjligt med största frihet för låntagaren att själv få bestämma om sitt företag. Vidare framhåller nämnden, att det numera i största antalet fall är fråga om mer eller mindre omfattande ombyggnader å förut bebyggda lägenheter. Här gäller det givetvis att icke blott i görligaste mån söka utnyttja delar av de gamla byggnaderna utan även tillvarataga och nyttiggöra däri befintligt virke, vartill kommer att placering och delvis även planering av nya byggnader i många fall är i viss mån bunden av redan befintliga hus. Vidare vill nämnden kraftigt understryka önskvärdheten av att egen yrkesskicklighet hos företagaren finnes, som kan tagas i anspråk vid byggnads- eller ombyggnadsarbeten. Saknas sådan, anser nämnden det vara ett oeftergivligt villkor för framgång, att egnahemsbyggaren får utan främmande ingripande ordna med den för sig billigaste arbetskraften. Egnahemsnämnden i Norrbottens län befarar, att egnahemsverksamheten kommer att lida allvarligt men, om detaljerade bestämmelser utfärdas från statsmakternas sida om sättet för lägenheternas bebyggande och omfattningen därav. Huruvida och i vad mån byggnadskostnaderna vid egna hem kunna nedbringas, finner nämnden så gott som uteslutande vara beroende på låntagaren själv och hans personliga förmåga och förutsättningar. Egnahemsnämnden i Värmlands län, som förklarar, att nämnden ansluter sig till den av egnahemstyrelsen i dess yttrande till jordbruksutskottet uttalade uppfattningen, att ifrågasatta byggnadsstandardisering kommer att medföra minskade ar-

betstillfällen för byggnadsarbetarna i orterna, framhåller tillika, att ej ens vid genomförd standardisering de billiga arbetspris kunna ernås, som den på platsen arbetande och med de lokala förhållandena väl förtrogne byggnadsarbetaren kan tillämpa vid fullgörande av sitt uppdrag, i synnerhet beträffande sådan egnahemsbildning där företagaren kan ur egen skog taga virke till bygget och själv kan biträda vid eller utföra större eller mindre del av byggnadsarbetet. Nämnden drager i tvivelsmål, om en genomförd standardisering är den rätta lösningen vid strävandet att förbilliga egnahemsbyggandet.

B. Vissa andra egnahemslåneförmedlares yttranden.

Yttranden i ärendet föreligga vidare från följande egnahemslåneförmedlare, nämligen aktiebolaget Hem på landet, Stockholm, föreningen Hem och jord u. p. a., Eskilstuna, Egna hems låneförmedlingsförening u. p. a., Motala, och Malmöhus läns egnahemsförening u. p. a., Malmö, vilka förmedla lån för såväl jordbrukslägenheter som bostadslägenheter samt Norrköpings egnahemsförening u. p. a., Norrköping, Boxholms egnahemsförening u. p. a., Boxholm, Huskvarna egnahemsförening u. p. a., Huskvarna, Kinna och Örby egnahemsförening u. p. a., Kinna, Grängesbergs bostadsförening u. p. a., Grängesberg, Bergslagens bostadsaktiebolag, Borlänge, och Sandvikens egnahemsaktiebolag, Sandviken, ävensom Nynäshamns köping, vilka förmedla enbart bostadslån.

Nuvarande byggnadskostnaderna. Jämväl förenämnda låneförmedlares uppgifter om de byggnadskostnader, vilka för närvarande kunna anses normala för egnahemslägenheter, äro intagna i särskild sammanställning häröver (Bilaga II).

Byggnadskostnadernas beroende av ortens arbetsförhållanden. Beträffande kostnadsuppgifterna för egnahemsbyggnader från egnahemslåneförmedlande bolag och föreningar anföres i ett flertal yttranden, att arbetslönerna vid städer och i tätbebyggda samhällen påverka byggnadskostnaderna i högre grad än på landsbygden. Emellertid förekommer det, att ifrågavarande kostnader kunna väsentligt nedbringas genom s. k. självbygge eller med hjälp av arbetskamrater till egnahemsägaren, vilka deltaga i bygget efter särskild överenskommelse om ersättningen. Medelst entreprenaduppgörelser med småbyggmästare vinnes likaledes minskade byggnadskostnader. Å andra sidan framhålles det, att vid anlitaandet av lejd arbetskraft kostnaderna i allt större utsträckning ökas genom tillämpning av s. k. mätningssystem för arbetslönens bestämmande.

Låntagarnas deltagande i byggnadsarbetet. Särskilt i fråga om grundgrävnings-, planerings- och schaktningsarbeten samt hantlangning är det enligt vad samtliga åtsporda enskilda låneförmedlare anföra regel, att egnahemsägaren biträder eller helt utför arbetet. Hans deltagande i övrigt vid bygget är huvudsakligen beroende på hans yrkeskunnighet i byggnadsfacket. Vad beträffar Kinna och Örby egnahemsförenings u. p. a. verksamhet hava mätningarna föranlett det tillvägagångssättet, att byggnadsarbetet utlämnats på entreprenad, varefter egnahemsbildaren tagit anställning hos entreprenören mot vanlig ersättning. Sandvikens egnahemsaktiebolag söker i allmänhet ordna så att egnahemsbyggaren kan utföra mesta möjliga arbete på sitt egnahem.

Byggnadernas omfattning. För att egnahemslägenheterna icke skola belastas med större och dyrbarare byggnader än som kunna anses erforderliga granskas ritningar och kostnadsförslag av aktiebolaget Hem på landet, som därvid föreslår sådana ändringar, vilka befinnas lämpliga och förbilliga husens uppförande. Enär låntagaren skall hava något eget kapital, tillser alltid Bergslagens bostadsaktiebolag, att det beräknade egnahemsvärdet bringas i någorlunda överensstämmelse med summan av det sökta lånet och personliga tillgångar. För övrigt medger bolaget icke uppförande av egnahemsbostäder, som omfatta mer än 4 rum och kök av normal storlek. Malmöhus läns egnahemsförening u. p. a. har städse framhållit för sina låntagare vikten av att icke uppföra för lägenhetens ändamålsenliga brukande onödigt stora byggnader. Jämväl övriga låneförmedlare anföra, att de efter granskning av ritningar och beskrivningar lämna erforderliga råd, där sådana anses påkallade.

Samtliga här ifrågavarande enskilda låneförmedlare uppgiva, att minimiått för egnahemsbyggnader icke föreskrivas. Aktiebolaget Hem på landet anser dock en grundyta av $5,50 \times 7,50$ meter vara minimum för bostadshus om ett rum och kök å nedre botten. Boxholms egnahemsförening u. p. a. meddelar, att byggnadernas grundplan växlar mellan 48 och 80 m^2 . Den minsta typ, som Sandvikens egnahemsaktiebolag byggt, är med ytterväggar om 6×8 meter, men bolagets erfarenheter hava visat, att dimensionen $6,50 \times 8,50$ meter bättre motsvarar en familjs behov.

Samlat eller spritt byggnadsbestånd. Utan tvekan ställer det sig dyrare att uppföra flera byggnader än att, där så kan ske, sammanföra deras utrymmen i en, vilket även gäller underhållskostnaderna, anför Kinna och Örby egnahemsförening u. p. a. Kostnaden för ett samlat byggnadsbestånd bör givetvis, anser Huskvarna egnahemsförening u. p. a., vara mindre än vid uppförande av flera småbyggnader. Om icke några särskilda omständigheter därtill föranleda, finner föreningen det ej

vara lämpligt att uppföra flera än två byggnader å en jordbrukslägenhet. Vid beviljande av egnahemslån för nybyggande av jordbruksegnahem har aktiebolaget Hem på landet uppställt såsom villkor, att — förutom bostadshuset — en ekonomibyggnad skall uppföras, innehållande ladugård, stall, loge och lada samt eventuellt redskaps- och spannmålsvind. Däremot har uppförandet av övriga ekonomibyggnader såsom svin- och höns hus i regel icke ingått i egnahemslånet, utan hava nämnda byggnader sedermera uppförts av företagaren med egna medel. Att koncentrera även berörda utrymmen till det förut omförmälda ekonomihuset har icke ansetts lämpligt dels av sanitära skäl dels ock därför att svin- och hönskötseln omfattas med så olika intresse av småbrukarna, att det är svårt att redan från början beräkna behövt utrymme härför. Egna hems låneförmedlingsförening u. p. a. har funnit, att låntagarna numera så mycket som möjligt söka förena för olika ändamål avsedda lokaler under ett tak såsom ur byggnads- och driftskostnadssynpunkt mest fördelaktigt. Önskligt är, uttalar föreningen, att lämpliga ritningar tillhandahållas härför.

Bland förevarande låneförmedlare har endast inom Malmöhus läns egnahemsförening u. p. a. i enstaka fall bostads- och uthus uppförts i en rak länga. Då utrymmet givetvis måste vara detsamma, antingen bostads- och uthus uppföras gemensamt eller var för sig, beräknas besparingen genom dylik sammanbyggnad uppgå till högst 300 kronor.

Upprustning av äldre byggnadsbestånd. Förfarandet vid beviljande av egnahemslån till förut bebyggda lägenheter har, uppger aktiebolaget Hem på landet, varit beroende på lånesökandenas ekonomiska förhållanden och byggnadernas beskaffenhet. Vid beräkning av egnahemslånens storlek hava de reparationer, som ansetts nödvändiga, fått ingå i lånen. Vid belåning av lägenheter med äldre byggnader, vilka behöva delvis ombygga eller utvidgas, brukar likaledes Malmöhus läns egnahemsförening u. p. a. medräkna kostnaderna härför vid bestämmande av lånebeloppen. Krävas endast smärre reparationer, som kunna hänföras till vanligt underhåll, lämnas sådana utan avseende vid lånebeviljandet.

Byggnadernas planläggning. Att överlämna åt låntagaren att själv bestämma planläggningen av byggnadsföretaget torde icke alltid vara tillrådligt, uttalar Malmöhus läns egnahemsförening u. p. a. Bästa resultatet torde uppnås, om samarbete i berörda avseende kommer till stånd mellan låntagaren och låneförmedlarens fackkunniga ombud. Egna hems låneförmedlingsförening u. p. a. yttrar, att lånesökanden själv må i huvudsak avgöra byggnadernas omfattning och material, dock med iakttagande av att sökanden håller sig inom för lägenheten lämplig stor-

lek och lämpligt material. Likaledes anser Grängesbergs bostadsförening u. p. a., att låntagaren själv huvudsakligen bör få avgöra såväl byggnadsföretagets omfattning som sättet för dess utförande. Kinna och Örby egnahemsförening u. p. a. ställer sig obetingat på den ståndpunkten, att låntagaren själv må bestämma i förevarande angelägenhet. Uttalanden från övriga låneförmedlare gå i samma riktning.

I några fall har Malmöhus läns egnahemsförening u. p. a. föreslagit vederbörande att uppföra byggnaderna i etapper, utan att detta lett till något resultat. Vid bebyggande av lägenheter, vilkas arealer uteslutande eller till största delen bestå av åkerjord, anser föreningen byggnadernas uppförande etappvis icke vara att tillråda. Inredningen av kostallet kan i stället läggas så att, i den mån som nötkreaturens antal ökas, där befintliga svinboxar kunna borttagas och särskilt svinstall uppföras liksom hönsbus, om hönsen varit inrymda i ladugården. Vid anläggande av trädgårdsbruk har aktiebolaget Hem på landet, om låntagaren så önskat, alltid medgivit anstånd med uppförande av boningshuset till byggnadstidens femte år, under förutsättning att i pannhuset inretts en mindre lägenhet om ett à två rum och kök. Härigenom har vunnits, att brukaren av besparingar på rörelsen under de fyra första åren ofta nog kunnat uppföra förutom det i egnahemslånet ingående växthuset ytterligare ett eller flera hus.

Byggnadernas utförande med hänsyn till lägenhetens värde såsom säkerhet för egnahemslånet. Om blott iakttages, att byggnadernas soliditet icke eftersättes samt egnahemslånets storlek rättas efter markens och byggnadernas värde, kan en förenkling och ett förbilligande av byggnaderna endast vara till förmån för egnahemsverksamheten, uttalar aktiebolaget Hem på landet. Enligt Bergslagens bostadsaktiebolags mening främjas egnahemsverksamheten, om byggnaderna i görligaste mån bliva förenklade eller förbilligade, emedan därigenom lånets storlek kan minskas så att flera låntagare än eljest kunna komma i åtnjutande av de nu otillräckliga statslånemedlen för ändamålet. Säkerheten blir ju enligt antydda grunder densamma som förut. Tilläggas bör emellertid, att byggnadskostnaderna för närvarande äro särskilt förmånliga på grund av låga trävarupris. I den mån byggnaderna förenklas och förbilligas inom ramen av den standard, egnahemsbyggaren söker uppnå vid byggandet av ett eget hem, kommer rörelsen givetvis, yttrar Grängesbergs bostadsförening u. p. a., att befordras genom mindre kapitalbehov. Egnahemsverksamheten främjas utan tvivel genom förbilligande av byggnadskostnaderna, såvida ej detta sker på bekostnad av husens storlek, praktiska inredning eller byggnadsmaterialiernas kvalitet, anför Sandvikens egnahemsaktiebolag. Någon ytterligare förenkling av byggnaderna, utöver vad

som redan skett, finner Malmöhus läns egnahemsförening u. p. a. icke vara önskvärd, om byggnaderna skola tjäna sitt ändamål. Föreningen har nämligen ständigt varit hänvisad till att på alla upptänkliga sätt förenkla byggnaderna för att hålla kostnaderna inom rimliga gränser.

I fråga om bostadshusens iordningställande fordrar aktiebolaget Hem på landet i regel endast, att nedre botten inredes samt att trappan till övre botten utföres och vinden golvlägges. Hos Egna hems låneförmedlingsförening u. p. a. och Boxholms egnahemsförening u. p. a. utbetalas lånet allt efter som bebyggelsen fortskrider och helt, då byggnaderna äro fullt färdiga. Dock brukar sistnämnda förening medgiva den, som så önskar, anstånd med inredningen av övre våningen, till dess vederbörandes ekonomi bättre medger detta, därvid den återstående inredningen icke intages i kostnadsförslaget. Med inredningen av övre våningen får i allmänhet bero, tills låntagaren får råd och tillfälle därtill, uppgår Bergslagens bostadsaktiebolag. Låntagarna hos Grängesbergs bostadsförening u. p. a. behöva icke omedelbart inreda byggnaderna i den utsträckning, de godkända ritningarna angiva, vilket ändock sker i undantagsfall. Lånen utbetalas emellertid endast i mån av byggnadernas färdigställande. Huskvarna egnahemsförening u. p. a. fordrar, att värdet av det utförda byggnadsarbetet skall uppgå till samma belopp som lånesumman, innan lånet slutligt utbetalas. I regel hava av Malmöhus läns egnahemsförening u. p. a. belånade byggnader varit färdiga med undantag för målningsarbetet, innan lånet utbetalats i sin helhet. Föreningen Hem och Jord u. p. a. fordrar fullständig inredning före lånets utbetalande.

Typritningars tillhandahållande. Under senare åren har aktiebolaget Hem på landet kostnadsfritt till egnahemsbyggarna utlämnat av statens byggnadsbyrå på sin tid utgivna typritningar, vilka därigenom vunnit en avsevärd användning inom bolagets olika kolonier. Bolaget har dock aldrig ansett sig böra föreskriva, att vare sig genom bolagets försorg eller av byggnadsbyrån upprättade ritningar skola helt följas. Dessutom har bolaget utarbetat en särskild arbetsbeskrivning för bostadsbyggnader, angivande bolagets minimifordringar på byggnadernas soliditet. Ej heller Malmöhus läns egnahemsförening u. p. a. har föreskrivit, att låntagarna skola använda sig av föreningens ritningar. Det oaktat hava ritningarna under de senare åren alltmera kommit till användning. Bergslagens bostadsaktiebolag har så småningom utfört en hel del för bostadsegnahem lämpliga typritningar, som gratis ställas till lånesökandenas disposition, när så önskas, vilket är fallet allt oftare. Sandvikens egnahemsaktiebolag använder sig i regel av uppgjorda standardritningar. Det är ytterst sällan någon egnahemsbyggare skaffar annan ritning. Genom användande av standardritningar hava byggnadskostnaderna kun-

nat nedbringas till följd av dels att entreprenören kunnat räkna säkrare på kostnaden och dels att inköpen ställa sig billigare, då inköp på en gång kunnat verkställas för flera lika hus.

Standardhus och standardiserade byggnadsdelar. Standardhus hava först under innevarande år fått någon större användning inom de kolonier, aktiebolaget Hem på landet bebyggt. Enligt bolagets erfarenhet ställer sig kostnaden för standardhus icke billigare än kostnaden för uppförande av vanligt plankhus. Mot hållbarheten och soliditeten är ej något att anmärka i fråga om de av bolaget använda standardtyperna. Enligt Bergslagens bostadsaktiebolags uppfattning torde det för närvarande inom bolagets verksamhetsområde ej vara billigare, snarare tvärtom, att begagna sig av standardhus. I de fall, som kommit under bolagets observation, hava anmärkningar stundom kunnat riktas mot verkets kvalitet, sett i belysning av katalogernas materialbeskrivningar. Uppförandet under åren 1926 och 1927 av tolv bostäder inom Grängesbergs bostadsförening u. p. a. blev icke billigare än motsvarande på platsen helt utförda byggnader. Hitintills hava omförmälda bostäder tarvat ganska betydande reparationer och förbättringar. Sandvikens egnahemsaktiebolag uttalar om uppförda standardhus, att väggarnas konstruktion ej varit till belåtenhet och att kostnaden blivit större än för de egnahem av samma storlek, som bolaget själv uppfört. För närvarande hade bolaget under uppförande ett standardhus, men även nu syntes kostnaden ej bliva mindre än om bolaget byggt av material från orten. Mot standardhusens kvalitet torde numera ej vara mycket att invända. En viktig faktor vid beräkning, huruvida det blir billigare med standardhus än på vanligt sätt uppförda hus, är naturligtvis byggnadsplatsens belågenhet, anmärker bolaget. Vad som exempelvis är fördelaktigt utanför Stockholm kan vara synnerligen oförmånligt i Hälsingland och tvärtom. Huskvarna egnahemsförening u. p. a. yttrar, att standardhus, som genom föreningens belåning uppförts i enstaka fall, beträffande hållbarhet anses vara av god beskaffenhet och efter kvaliteten billigare än av entreprenör på platsen uppförda hus. Norrköpings egnahemsförening u. p. a. uttalar, att i de fall, då egnahemsbyggaren ej är träarbetare eller byggnadskunnig, torde det ställa sig fördelaktigt med inköp av standardhus. Sistnämnda båda föreningar förorda standardisering av byggnaderna i deras helhet. I övrigt meddela låneförmedlarna, att erfarenheten av standardhus är så ringa att något bestämt uttalande om dem ej kan göras.

Redan nu användas i mycket stor utsträckning vid uppförande av egnahemsvillor fabriksmässigt tillverkade snickerier, vilka efter infordrade anbud köpas direkt från fabrikerna, meddelar aktiebolaget Hem på landet.

Endast ifall egnahemsbyggaren själv kan tillverka snickerierna, torde dessa bli billigare än genom fabriksstillverkning. Grängesbergs bostadsförening u. p. a. åter meddelar, att standardiserade snickerier, enär prisen därå äro desamma som för andra snickerier, icke medfört någon som helst kostnadsminskning.

Frågan om central upphandling för byggnadsändamål. Huruvida en central upphandling av standardhus kommer att verka förbilligande, finner aktiebolaget Hem på landet svårt att bedöma, eftersom egnahemsbyggelsen är spridd över hela landet. Enligt av bolaget gjorda beräkningar får uppmontering av ett standardhus, i vad det avser träarbetet, icke överstiga halva kostnaden för träarbetet å plankhus, enär eljest standardhuset blir dyrare än plankhuset. Utöver trävarupriset tillkommer nämligen för fabrikanten arbetslön, fraktkostnad samt företagarvinst, vilka merkostnader egnahemsbyggaren icke kan taga igen på annat sätt än genom billigare monteringskostnad. I samma mån sålunda som monteringskostnaden närmar sig kostnaden för uppförandet av plankhuset, blir detta senare billigare än standardhuset. Bolaget fäster i detta sammanhang uppmärksamheten på att byggnadsarbetarna, vilka i standardhusens utbredning se ett intrång på sitt verksamhetsområde, lära för uppsättande av dylika hus begära ersättning efter högre taxa än för uppförande av plankhus. Därest egnahemsbyggaren icke själv kan montera upp huset, torde det därför icke ställa sig ekonomiskt fördelaktigt för denne att inköpa standardhus. Ett sätt att nedbringa kostnaderna är, att fabriken i priset för standardhus inräknar även kostnaden för monteringen och med eget folk ombestyr densamma, om nu en dylik anordning är genomförbar, när det gäller spridd bebyggelse i stor skala. För byggnadsarbetarna i orterna skulle anordningen helt säkert betydligt minska arbetstillfällena och medverka till arbetslöshetens utbredning. Bolaget uttalar vidare sitt fulla instämmande i vad egnahemsstyrelsen genom yttrandet till jordbruksutskottet anfört om Stockholms stads småstugubyggen. Enär det vid central upphandling och försäljning av standardhus säkerligen blir svårt att få en mängd egnahemsbyggare över hela landet att gå in för en viss byggnadsstil, huru praktisk den än blir till såväl exteriör som interiör, tror Bergslagens bostadsaktiebolag, att standardhusens popularitet ej kan bli stor. Om likväl central upphandling skall komma till stånd, och under förutsättning att inköp av standardhus blir obligatoriskt för erhållande av egnahemslån, anser bolaget det vara lämpligast med en hela landet omfattande upphandlingscentral, varifrån låneförmedlarna kunna rekvirera byggnadsvaror, som böra levereras direkt från fabrik på order av centralen. En central upphandling är icke att förorda, säger Kinna och Örby egnahemsförening u. p. a.

En sådan anordning ställer endast till otrevligheter på grund av att de lokala försäljarna och jämväl arbetarna i branschen därigenom bliva lidande. Följden blir närmast, att egnahemsbyggarna tvingas till att icke bygga standardhus. Endast tråkigheter följa sålunda och egnahemsverksamheten, som nu omfattas med största välvilja av alla, kommer i en dålig dager. Föreningen avråder därför på det bestämdaste från att slå in på en dylik väg.

Förslag till billigare och ändamålsenligare byggnader. Om något skall göras i förevarande angelägenhet, bör det enligt vad Egna hems låneförmedlingsförening u. p. a. anser inskränka sig till att bliva av rådgivande och upplysande natur. Föreningen tror sålunda, att det tillsvidare är fullt tillräckligt i sådant hänseende, om egnahemsstyrelsen låter utarbета och genom låneförmedlarna tillhandahåller ritningar och prisuppgifter å standardhus och byggnadsmaterial etc. Föreningen är av den uppfattningen, att någon verklig vinst för särskilt jordbrukets bebyggelse icke ernås med ytterligare genomförd standardisering, vilken för övrigt medför, att en hel del arbetsmöjligheter å olika orter bortfalla. En viktig sak är även, tillägger föreningen, tillgodoseendet av låntagarens egen smak och bestämmanderätt vid bildandet av det egna hemmet. Egnahemsstyrelsen eller annan lämplig myndighet bör införskaffa offerter å standardhus och byggnadsmaterial för hela landet och tillställa låneförmedlarna förteckning över tillförlitliga firmor och deras pris, anser Norrköpings egnahemsförening u. p. a. Vidare bör egnahemsstyrelsen ständigt hålla låneförmedlarna à jour med alla nyheter på området beträffande ritningar, praktiska rön och moderna bekvämligheter etc. Grängesbergs bostadsförening u. p. a. uttalar, att det måhända är av viss betydelse, om en handbok utarbetas, innehållande typritningar, råd och anvisningar för bostadsbyggnaders planläggning och utformning jämte grundlig beskrivning på material och arbetsutförande, varigenom egnahemsbyggaren själv kan i stor utsträckning medverka vid sitt hems byggande.

Nynäshamns köping. Slutligen anför Nynäshamns köping, som förmedlar egnahemslån endast för bostadslägenheter inom samhället, genom kommunalnämnden i huvudsak följande.

Byggnadskostnaden beräknas till omkring 3 000 kronor per eldstad. Arbetslönerna i köpingen äro bestämda genom kollektivavtal. Egnahemsbyggarna hava därför att betala samma avtalsenliga timpenningar som andra byggmästare därstädes. Det arbete, som egnahemslåntagarna understundom själva kunna utföra, uppskattas i regel till mellan 2 000 och 3 000 kronor. Sådant deltagande i byggnadsarbetet torde i många fall utgöra förutsättningen för att det nya hemmet över huvud taget skall kunna komma till stånd. Den fast-

ställda maximigränsen för bostadslägenhets värde i färdigt skick, 10 000 kronor, medför att särskilda åtgärder ej påkallas för begränsning av byggnadernas storlek. Å andra sidan äro ej heller minimimått föreskrivna. De flesta egnahemsbyggnaderna innehålla 1 rum och kök jämte hall å nedre botten med en ytvidd av omkring 50 m² samt öppen vind. Andra bostadshus äro inredda med 2 rum och kök jämte hall å nedre botten, vars golvyta då uppgår till omkring 60 m². Byggnaderna reveteras och fördes med centralvärme, vatten- och avloppsledningar, vilket allt bidrager till nyssnämnda höga byggnadskostnad. Reveteringen har särskilt värde såsom ägnad att minska underhållskostnaderna. Enär kommunalnämnden ej kan förorda någon nämnvärd förenkling av den byggnadstyp, som tillämpas, anser sig nämnden ej heller kunna medverka till att husen genom förenkling göras billigare. De flesta egnahemsägare eftersträva dessutom själva att göra bostaden så värdefull och praktisk som möjligt, varför det knappast låter sig göra att hålla de verkliga byggnadskostnaderna inom ramen för nyssberörda maximikostnad, även om företagaren själv utför allt arbete, som lämpligen kan göras av honom. Beviljat egnahemslån utbetalas icke i sin helhet, förrän inredningen å nedre botten blivit fullbordad och huset färdigställt utvändigt.

Kommunalnämnden har icke fastställt vissa standardritningar. För »stadsbilden» är det önskvärt att erhålla varierande typer av hus. Dessutom torde ur kostnadssynpunkt ytterst ringa vara att vinna genom att för flera byggen använda samma ritning och beskrivning.

Hittills har ingen egnahemsläntagare uppfört standardhus. I övrigt inom köpingen finnas dock sådana hus. Mot användningen av dem synes kommunalnämnden intet annat vara att erinra än att de ställa sig något dyrare i färdigt skick jämförda med motsvarande hus, uppförda som vanligt på byggnadsplatsen. Beträffande däremot inredning, fönster och dörrar har under de senaste åren standardisering genomförts. Med hänsyn till förutnämnda önskemål, att hustyperna skola något växla, kan nämnden ej tillstyrka längre gående standardisering.

Vidkommande frågan om central upphandling och försäljning av byggnadsmaterial lär det enligt kommunalnämndens mening kunna vinnas fördelar medelst gemensamma inköp av de flesta materialier och särskilt av järnvaror såsom spik och beslag. Huruvida sådana inköp böra ske genom någon central för hela landet eller genom hushållningssällskapen var för sitt område finner nämnden svårare att bedöma. Med den omfattning egnahemsbildningen numera erhållit inom flertalet län, synes det nämnden som om en decentraliserad upphandling, begränsad till varje hushållningssällskaps område, skulle i huvudsak kunna åstadkomma, vad som härmed åsyftas. Nya statliga förvaltningsorgan för ändamålet måste undvikas. Med central upphandling följer, anmärker nämnden, oftast dyra transportkostnader, vilka motverka vad som vinnes vid större köp.

III. Den nuvarande standardtillverkningen för byggnadsändamål.

Standardtillverkningens omfattning. De senaste åren har fabriksmässig tillverkning av monteringsfärdiga bostadshus bedrivits i nämnvärd omfattning av åtminstone sex firmor, nämligen av fabriksaktiebolaget Egna Hem, Vetlanda, aktiebolaget Fogelfors Bruk, Fågelfors, Landsbro Trävarubolag, Landsbro, Skagersviks Ängsåg aktiebolag, Gullspång, aktiebolaget Svenska Trähus, Stockholm, och aktiebolaget Korsnäshus, Korsnäs. Framställning av monteringsfärdiga ekonomibyggnader har icke förekommit.

Standardtillverkning av byggnadsdelar har upptagits allmänt av landets snickerifabriker.

Omfattningen av standardhustillverkningen belyses av följande uppgifter från förutnämnda bolag.

Tillverkare	Antal hus		
	1930	1931	1932
Fabriksaktiebolaget Egna Hem, Vetlanda	2	77	113
Aktiebolaget Fogelfors Bruk, Fågelfors	11	26	19
Landsbro Trävarubolag, Landsbro	308	385	366
Skagersviks Ängsåg aktiebolag, Gullspång	—	—	65
Aktiebolaget Svenska Trähus, Stockholm	250	500	750
Aktiebolaget Korsnäshus, Korsnäs	—	1	19
Summa	571	989	1 332

Det kan här till anmärkas, att bland de av aktiebolaget Svenska Trähus tillverkade husen ingå de genom Stockholms stads medverkan uppförda småstugorna. Under år 1933 torde omsättningen av standardhus hava ökat, även genom leverans från ytterligare någon här ej omnämnd fabrik.

Kostnaderna för standardhus. I fråga om byggnadskostnaderna för egnahemsägare, som begagnar sig av standardhus, meddelar fabriksaktiebolaget Egna Hem, att huset i fullt färdigställt skick kostar vid stad eller tätbebyggt samhälle ungefärligen katalogpriset + 1,0 à 1,9 gånger katalogpriset och på rena landsbygden katalogpriset + 1,0 à 1,3 gånger katalogpriset. Enligt vissa i annat sammanhang lämnade uppgifter från samma bolag såsom beräkningsgrund uppgår totalkostnaden för standardhus till omkring 3 gånger försäljningspriset. I stort sett räknar Landsbro Trävarubolag liksom Skagersviks Ångsågs aktiebolag med att ifrågavarande kostnad för företagaren belöper sig till 2 gånger prislistans leveranspris. Om egnahemsbyggaren själv till stor del åstadkommer husets uppförande, kan emellertid kostnaderna minskas ganska betydligt, tillägger Landsbro Trävarubolag. Aktiebolaget Svenska Trähus uppger totala byggnadskostnaden till cirka 2 à 3 gånger priset för det levererade materialet, allt beroende på grund- och andra lokala förhållanden. Enligt uppgifter från aktiebolaget Korsnäshus kostar ett färdigt standardhus ägaren inköpspriset + 1,2 à 1,3 gånger samma pris.

Kostnadsjämförelser mellan standardhus och andra hus. För att vinna någon direkt jämförelse mellan kostnaderna för standardhus, å ena sidan, och motsvarande hus, uppfört såsom vanligt helt och hållet på byggnadsplatsen, å andra sidan, har egnahemsstyrelsen från egnahemsnämnderna och förut omförmälda fabriker inhämtat uppgifter om av dem beräknade nuvarande ungefärliga normalkostnaden för boningshus av trä med bottenplan om cirka 8 × 6,5 meter och med på lämpligt sätt isolerade ytterväggar av spåntad plank, försett med nödigt källareutrymme och inrett med 2 rum och kök å nedre botten samt 1 rum i övervåningen. I övrigt har avsetts den typ, som respektive fabrik tillverkar. Jämförelsen har gällt entreprenaduppgörelse med lantbyggmästare, sådan en dylik uppgörelse verkligen kan erhållas på den egentliga landsbygden. Huset har beräknats fullt färdigt, sålunda tapetserat och målat. Kostnaderna för husets fabriksmässiga tillhandahållande hava därför beräknats omfatta även frakt- och andra transportkostnader.

Standardhusfabrikanterna hava lämnat följande kostnadsuppgifter:

	Kronor
Fabriksaktiebolaget Egna Hem	9 000—14 000
Landsbro Trävarubolag	8 000
Skagersviks Ångsåg aktiebolag	7 000— 8 000
Aktiebolaget Svenska Trähus	6 500— 9 500
Aktiebolaget Korsnäshus	9 000—10 000

Egnahemsnämnderna hava angivit kostnaderna till följande belopp:

	Kronor
Stockholms läns och stads hushållningssällskaps egnahemsnämnd	6 500—7 000
Uppsala läns	d:o 6 000
Södermanlands läns	d:o 6 000
Östergötlands läns	d:o 5 000
Jönköpings läns	d:o 5 000
Kronobergs läns	d:o 3 000—4 000
Kalmar läns norra	d:o 6 000
Kalmar läns södra	d:o 4 500—5 000
Gotlands läns	d:o 4 500
Blekinge läns	d:o 2 500
Kristianstads läns	d:o 3 500
Malmöhus läns	d:o —
Hallands läns	d:o 4 000—5 000
Göteborgs och Bohus läns	d:o 5 500—6 000
Älvsborgs läns norra	d:o 6 000—8 000
Älvsborgs läns södra	d:o 3 500—4 000
Skaraborgs läns	d:o 5 000
Värmlands läns	d:o 4 500
Örebro läns	d:o 6 000—6 500
Västmanlands läns	d:o 6 000
Kopparbergs läns	d:o 4 000—4 500
Gävleborgs läns	d:o 6 000
Västernorrlands läns	d:o 6 500
Jämtlands läns	d:o 6 000
Västerbottens läns	d:o 4 500
Norrbottnens läns	d:o 5 000

En annan undersökning ur kostnadssynpunkt har utgått från de pris för egnahemsbostäder, vilka offereras fabriksstillverkade, och de kostnader, som eljest kunna beräknas för hus av samma typ samt med lika konstruktion och material. Jämförelsen har avsett det stadiet i byggnadens uppförande, som motsvaras av det skick, vari standardhuset finner sig efter verkställd uppmontering på byggnadsplatsen av levererade byggnadsdelar. Vidare hänföra sig kostnaderna till det pris, som verkligen kan erhållas genom entreprenaduppgörelse, gällande såväl material som arbete, med lämpliga egnahemsbyggmästare på den egentliga landsbygden. I jämförelsetalet har sålunda icke medräknats exempelvis grundläggning, murning, målning, tapetsering etc. eller material härtill. I angivet syfte har egnahemsstyrelsen från fem egnahemsnämnder såsom representativa för skilda delar av landet infordrat kostnadsuppgifter rörande följande fyra typer av standardhus i marknaden.

I. Med ledning av katalog nr 10/1933 från Landsbro Trävarubolag, däri beskrivning över konstruktion och material finnes intagen å de första sidorna, för

a) Typ »Solhaga» sid. 37. Bottenplan $8,80 \times 7,30$ meter. 2 rum och kök i nedre våningen samt 1 rum i övre våningen.

b) Typ »Björken» sid. 58. Bottenplan $7,95 \times 5,45$ meter. 1 rum och kök i nedre våningen samt hall och 1 rum i övre våningen. Beräknad uppförd enligt Boro-systemet.

II. Med ledning av katalog 1933 från fabriksaktiebolaget Egna Hem, däri konstruktionsbeskrivning återfinnes å de första sidorna och materialbeskrivning å de sista sidorna, för

a) Typ »21» med rakt tak. Bottenplan $8,70 \times 6,55$ meter. 2 rum och kök i nedre våningen samt 2 rum i övre våningen.

b) Typ »27» likaledes med rakt tak. Bottenplan 8×7 meter. 2 rum och kök i nedre våningen samt 1 rum i övre våningen.

Egnahemsstyrelsen har särskilt framhållit vikten av att lämnade uppgifter kunna anses tillförlitliga och användbara för jämförelse med de prisuppgifter, styrelsen erhållit rörande respektive byggnaders fabrikstillverkning.

Undersökningens resultat belyses av följande tablå:

	T y p			
	»Solhaga»	»Björken»	»21»	»27»
Katalogpris	3 900	3 500	4 300	3 675
Södermanlands län	3 500	2 800	3 200	3 000
Kristianstads »	2 100	1 400	2 300	1 900
Skaraborgs »	3 835	3 325	3 950	3 475
Västmanlands »	3 800	2 900	3 300	3 200
Västerbottens »	3 850	2 800	3 480	3 200

I anslutning till förestående kostnadsuppgifter förklarar egnahemsnämnden i Kristianstads län, att uppgifterna äro icke blott möjliga utan fullt representativa för nämndens nuvarande egnahemsbebyggelse. Å andra sidan bör anmärkas, att vid större leveranser någon rabatt å angivna katalogpris kan beräknas.

IV. Den industriella standardiseringsrörelsen.

Den internationella standardiseringsrörelsen inom industrien omhändervades av den 1926 bildade organisationen »International Standards Association».

Standardiseringsarbetet här i landet bedrivs sedan 1922 genom Sveriges standardiseringskommission såsom sammanhållande organ av med densamma samarbetande standardiseringskommittéer inom olika grenar av industriell och teknisk verksamhet.

Kommittén för standardisering av byggnadsmaterial. För byggnadsindustriens del organiserades 1919 på initiativ av Sveriges Industriförbund och Svenska Teknologföreningens avdelning för husbyggnadskonst »Kommittén för standardisering av byggnadsmaterial». Kommittén, som åtnjuter understöd av statsmedel, har 1933 utgivit en katalog över »Standardsnickerier», som utgör en reviderad och utvidgad upplaga av en 1920 utarbetad katalog. Vidare har kommittén 1930 utsänt en samling ritningar »Svenska byggnadsbeslag». För närvarande är kommittén sysselsatt med en typritningsserie för standardisering av köksinredningar.

Kommittén har till egnahemsstyrelsen den 30 november 1933 överlämnat en promemoria i ämnet av följande lydelse.

Vid genomläsning av egnahemsstyrelsens sammanfattning av yttranden från egnahemsnämnderna angående möjligheterna att förbilliga egnahemsbyggnader genom standardisering framgår, att ett genomförande av standardisering för hela byggnader av flera skäl för närvarande ej är lämpligt eller ens önskvärt, då det gäller landsbygden. Däremot kan i vissa fall användande av standardiserade delar såsom dörrar, fönster och inredningar vara ur ekonomiska och andra synpunkter att förorda. Ävenledes vitsordas nyttan av goda typritningar för åbyggnader — i flera fall önskas nya förbättrade sådana ritningar.

Kommittén för standardisering av byggnadsmaterial har under sitt utredningsarbete i och för standardisering av kökets inredning och inventering av bostadens övriga hithörande praktiska detaljer kommit till en liknande uppfattning. Sålunda kommer kommittén i sitt betänkande icke att föreslå någon viss bostadstyp för olika behov och familjestorlek eller ens någon viss kökstyp, därtill äro behoven och resurserna allt för varierande och ännu för litet enhetliga, utan har kommittén i stället inriktat standardiseringsarbetet på att söka

fastslå erforderligt utrymme inom en bostad för alla arbeten, vila, samvaro och övriga funktioner samt erforderlig storlek å arbetsytor och förvaringsställen och lämpligt utförandesätt och material i dessa inredningsdelar. I tro att utredningsarbetet skulle vinna större tillämpning och bliva till större nytta har kommittén därvid inskränkt sig till att söka fastslå resultat i de fall, där enighet är uppnådd angående olika detaljers anordning eller där vetenskapen ger klara besked. I övrigt meddelar kommittén illustrerade anvisningar och råd angående inredningsdelarnas användning och placering i olika slag av bostäder samt sådan lämplig planläggning och lämpliga konstruktioner och utrustning, som kunna bidra till skapande av varaktiga bostäder, lätta att underhålla, samtidigt ekonomiska och som underlätta arbetet och öka trevnaden i hemmet. Sålunda har kommittén sökt att få fram en typitningsserie för inredningen i likhet med typitningsserie för byggnader. Dessa typitningar med tillhörande beskrivning kunna sedan tjäna som förebilder antingen för fabriktillverkning av inredningsdelar i större partier, där detta visar sig tillämpligt och ekonomiskt, eller för mera hantverksmässig tillverkning exempelvis av snickare på orten eller av egnahemsägare själva. Ett bevarande av yrkeskunnighet och arbetskraft på orterna är alltså en både ekonomisk och kulturell angelägenhet. Typitningarna kunna givetvis tillämpas även vid nyinredningar i gamla hus. Vissa egnahemsföretag ha goda erfarenheter av fabriktillverkade inredningar.

Själva boendet, d. v. s. sättet att utnyttja bostaden, på landsbygden torde emellertid ännu vara för litet utrett och erforderliga utrymmen allt för litet fastslagna för att en omfattande standardisering skulle kunna genomföras. Uppfattningen å olika håll angående erforderlig storlek å familjebostad, såväl rumsantal som ytinnehåll, är även betydligt varierande, beroende på lokala eller landskapliga förhållanden och ofta på personliga tycken. Samma är förhållandet med bostadens planläggning och inredning.

Flera egnahemsnämnder synas ha en viss motvilja mot standardisering, i det de fatta saken som ett försök till ett långt gående fastslående av typer och utförande. Men ordet har ju även en annan innebörd. Fattat i betydelsen rationalisering innebär det icke blott arbete på förenkling och förbilligande genom organiserad tillverkning, utan även ett arbete på ökad ändamålsenlighet och kvalitetsförbättring i allmänhet å byggnader och utrustning.

De områden, vilka en rationalisering av byggandet på landet i första hand synes böra omfatta, äro:

Byggnadernas planläggning och utrustning i enlighet med bostadssociala krav och behovet samt utvidgningsmöjligheter, (differentiering av utrymmen med hänsyn till arbeten och funktioner, således med full hänsyn till olika slag av familjer och deras »boende» och till olika slag av jordbrukstyper etc. — utrymmets effektiva utnyttjande).

Moderna hygieniska krav, byggnadernas läge, klimat m. m.

Lämpliga material och konstruktioner.

(Möjlighet till smäckrare och tunnare rumsbesparande konstruktioner vid användandet av nya material såsom fiberplattor, isoleringsmattor, asbestementvaror, poröst tegel, porös betong o. s. v., Förbättrad inredning, bättre fönstertyper m. m. Byggnadens uppvärmning och ventilation — nya metoder. Varmvatten-, vatten-, avlopps-, bad- och övriga sanitära frågor. Elektrisk belysning och kraft o. s. v.)

Kredit- och finansieringsfrågor.

Arbetskostnads- och organisationsfrågor, upphandling etc.

Övervakning, konsulenter, kontroll, inspektion etc.

Man bör inrikta sig på att få fram goda och praktiska typer för olika landsdelar i samarbete mellan egnahemsverksamhetens alla institutioner och den officiella standardiseringsinstitutionen samt intresserade föreningar och enskilda — i populariseringens, icke i tvångets tecken. Arbetet bör baseras på grundliga undersökningar — inventering — av »boendet» och behovet, i likhet med vad standardiseringskommittén i mindre skala företagit beträffande köket.

Sälunda systematisering och popularisering.

Den enkla bostaden skall väl icke innehålla allt upptänkligt — det kan fördyra i stället för att förbilliga — men man måste förteckna allt för att skaffa sig en överblick och kunna göra ett rätt val i varje särskilt fall. Man måste över hela linjen söka komma ifrån det tillfälliga och vildvuxna, som nu ofta råder.

Även då det gäller egnahemsbyggandet ute på rena landet synes det som om man icke bör överlämna helt åt låntagaren att bestämma omfattningen och anordningen av sina byggnader, därtill är kunnigheten på området allt för ojämn — utan bör en viss uppsikt och visst tvång — i mjuka och omärkliga former — såsom typritningar och arbetsbeskrivningar, granskningar av förslag, hjälp av yrkesmän vid uppgörelser, kontroll m. m. utövas. Jämsides därmed bör man sträva mot ett förenhetligande av fabricerade byggnadsdelar i största möjliga utsträckning, där så är lämpligt, och ett minskande av antalet typer. Hittills bearbetade områden inom standardiseringen äro: snickerier, köksinredningar, beslag, tegel, fönsterglas, sanitetsgods, elektrisk material. Fabrikanter och försäljare kunna inrikta sig på förandet av några få goda typer av spisar, skåp o. s. v. — eventuellt även längre fram större byggnadsdetaljer. På båda dessa vägar kunde större möjligheter ernås både för ägare och eventuella entreprenörer att beräkna och förutse kostnader och ernå större effektivitet och soliditet i byggandet. De fördelar, som stå att vinna med sådana rationaliseringar — exempelvis: ökat utrymme genom smäckrare dimensioner å konstruktiva delar och genom utrymmets mera exakta beräknande; inverkan av förbättrade uppvärmnings- och ventilationsmöjligheter å planläggningen så att utrymmen kunna differentieras, vissa minskas; bättre inredning och arbetsmöjligheter o. s. v. kunna givetvis i hög grad tillgodogöras även vid ett hantverksmässigt utförande av byggnaderna.

Även å upplysningens väg torde mycket kunna vinnas för denna rörelse. Vissa egnahemsnämnder förorda praktiska kurser för konsulenter och byggmästare. Den av Kungl. Maj:t tillsatta bostadsutredningen för landsbygden behandlar ifrågasatta ändringar av hälsovårdsstadgans bostadsbestämmelser och i samband därmed råd och anvisningar för tillämpningen därav, varjämte vissa förslag i och för effektivisering av hälsovårdsnämndernas arbete utarbetas inom utredningen, som vidare behandlar frågan om bostadsinspektionens på landsbygden samarbete med medicinalstyrelsen. Sveriges husmodersföreningars riksförbund — SHR — arbetar för hemkonsulentverksamhetens utsträckande till alla län samt för önskemålet, att köks- och bostadsinredning ingår som ämne i konsulenternas utbildning. Jordbrukarnas ungdoms förbund — JUF — har med Svenska arkitektföreningen och kommittén diskuterat upptagande av bostadsfrågan på sitt studieprogram. Upplysning och propaganda i form av ytterligare broschyrer, föredragsserier och på annat sätt är tänkbar.

V. Egnahemsstyrelsens förslag.

Mot bakgrunden av de betydande värden i form av de enskildas och det allmännas insatser i egnahemsverksamheten — för närvarande äro statslånemedel investerade i lånerörelsen med omkring 225 000 000 kronor och anvisas årligen nya lånemedel till ett belopp av 20 000 000 kronor för ändamålet — och i betraktande därav att egnahemslägenheternas åbyggnader torde representera ungefärligen $\frac{1}{2}$ av jordbrukslägenhets och drygt $\frac{3}{4}$ av bostadslägenhets värde, framstår det såsom en angelägenhet av allra största betydelse, att egnahemslåntagarnas byggnadskostnader i görligaste mån nedbringas.

Förut lämnade framställningen om egnahemsbebyggelsens bedrivande enligt yttranden från hushållningssällskapens egnahemsnämnder och vissa andra egnahemslåneförmedlare synes giva vid handen, att låneförmedlarna omsorgsfullt söka begränsa egnahemsägarnas byggnadskostnader och dymedelst deras skuldsättning under tillvaratagande av de växlande villkor därför, som erbjuda sig inom vårt vidsträckta land med dess stora olikheter i fråga om betingelserna för bosättning på landsbygden. Utfallet av berörda strävanden har naturligen varit beroende främst av egnahemsföretagarnas förmåga att genom egen hushållning ordna och ställa för sig samt av egnahemslåneförmedlarnas tillgång till arbetskraft för rådgivning och biträde vid byggnadsarbetenas planläggning och utförande. Hos dem, som genom förvärv av egnahemslägenheter för enbart bostadsändamål eller för jämväl jordbruksdrift söka förbättra sina levnadsförhållanden, torde personliga förutsättningar för egen företagarverksamhet, utbildade och stärkta genom praktisk eller teoretisk skolning eller bådadera, utgöra den säkraste borgen för ett lyckligt genomförande av egnahemsföretagen. Egna ekonomiska tillgångar äro nämligen merendels knappa och erfarenhet av egen företagarverksamhet saknas oftast hos egnahemsbildarna, vilka i stor utsträckning äro framgångna ur lönearbetarnas krets.

Att egnahemsnämndernas möjligheter att tillhandagå egnahemslåntagarna med byggnadskunnig hjälp i erforderlig utsträckning icke alltid motsvara de önskemål härutinnan, som göra sig allt mera gällande inom

egnahemsarbetet, torde få tillskrivas den omständigheten, att egnahemslånerörelsen ursprungligen närmast avsett själva kreditgivningen. Genom att lånerörelsen anförtratts hushållningssällskapen har emellertid intresset hos dem för rörelsens befrämjande med åren — där icke redan från början så varit fallet — utvecklat egnahemsverksamheten till en egnahemsnämndernas uppgift att med till buds stående medel jämväl stödja låntagarna i deras mångskiftande angelägenheter i och för egnahemsföretagens genomförande.

Spörsmålet om besparingsåtgärder med avseende å egnahemslägenheternas bebyggande synes sålunda vara nära förbundet med frågan om förbättrade förutsättningar över huvud taget för en framgångsrik egnahemsverksamhet. Berörda fråga har egnahemsstyrelsen lämnats tillfälle att utveckla i yttrande den 12 oktober 1933 till chefen för jordbruksdepartementet över promemoria den 29 april 1933 med vissa synpunkter beträffande statens understöds- och låneverksamhet för jordbruksnäringens förkovran, därvid styrelsen anförde bland annat följande, som torde få här återgivas.

De förslag till skärpta krav på låntagarnas personliga och ekonomiska kvalifikationer, som utredningsmännen antydningssvis framlagt i promemorian, syntes egnahemsstyrelsen icke tillräckligt utformade för att kunna göras till föremål för ett ingående bedömande. Emellertid kunde egnahemsstyrelsen icke helt dela utredningsmännens uppfattning, att såsom en första förutsättning för trygghet av egnahemsjordbrukens livsduglighet uppställes såsom villkor för egnahemslåns erhållande, att låntagare förutom erfarenhet i jordbruksarbete skall äga viss teoretisk yrkesskolning. Att för lånesökande, som icke kan styrka nöjaktig sådan, föreskriva genomgång av särskild yrkeskurs såsom villkor för erhållande av lån syntes nämligen egnahemsstyrelsen icke vara tillräckligt. Vederbörandes skicklighet att kunna genomföra ett egnahemsföretag torde icke vara betingad ensamt av viss teoretisk utbildning. Egnahemsstyrelsen ville dock understryka angelägenheten av att personer, vilka ämna söka egnahemslån, begagna sig av nuvarande och blivande möjligheter till utbildning för yrket. I mån som den lägre lantbruksundervisningen vinner utbredning, borde det ankomma på egnahemslånerörelsens organ att verka för att egnahemslångare liksom andra småbrukare erhålla del av densamma. I detta sammanhang ville egnahemsstyrelsen framhålla önskvärdheten av att hos varje egnahemsnämnd funnes anställd en konsulent, som ägnade sig enbart åt egnahemsverksamheten. Härigenom skulle den praktiska yrkesundervisningen bland låntagarna kraftigt främjas genom ökade tillfällen till råd och anvisningar såväl från början med egnahemmens anläggande och bebyggande som sedermera i drivandet av jordbruket med binärningar. Egnahemsstyrelsen hade erfärit, att i län, där sådan för sin uppgift intresserad egnahemskonsulent finnes, dennes arbete visat sig i hög grad gagneligt för verksamheten. I mån av tid — framförallt under vintern — torde egnahemskonsulenten lämpligen tagas i anspråk vid särskilda för egnahemsägare och egnahemslånesökande tillrättalagda yrkeskurser, till vilka även andra småbrukare borde äga tillträde.

Beträffande standardisering av byggnadsmaterialier och organisatoriska

åtgärder för inköp därav till egnahemsföretag i besparingssyfte erinrade egnahemsstyrelsen i samma yttrande, att styrelsen torde få återkomma härtill i samband med denna utredning.

Den uppställda frågan, huruvida och på vad sätt kostnaderna för egnahemsbyggnader kunna nedbringas genom ifrågasatt tillverkning och central förmedling av monteringsfärdiga s. k. standardhus, synes egnahemsstyrelsen genom egnahemsnämndernas yttranden i ärendet hava erhållit sådan ingående och mångsidig belysning, att åtgärder i angivna riktning förefalla vara obehövlige och ur skilda synpunkter mindre lämpliga åtminstone för närvarande. De specialundersökningar, varom redogörelse lämnats ovan (sid. 40 ff.), torde — ehuru därvid jämförda uppgifter till följd av sakens natur bilda en i viss mån osäker bedömningsgrund — få anses bekräfta, att ur kostnadssynpunkt några verkliga besparingar icke kunna beräknas uppkomma genom tillhandahållande av standardhus för spridda byggnadsföretag av den omfattning och det slag, som föranledes av den statsunderstödda egnahemsbildningen. Egnahemsstyrelsen förbiser då icke, att prisen å standardhus kunna i viss mån pressas ned genom större beställningar och tryggad betalning. Förutom åberopade skäl hava vid denna utredning framkommit åtskilliga andra vägande synpunkter till ledning för ett ställningstagande i saken.

Rent psykologiskt verka bestämmelser, vilka kringskära handlingsfriheten vid egnahemsföretagets genomförande, hämmande på intresset för företaget, alldenstund vederbörande just avsett att efter råd och förmåga skapa sig ett hem enligt egna planer. Det kan befaras, att egnahemsrörelsen genom dylika bestämmelser motverkas och försvåras i stället för att befrämjas och underlättas. Den invändningen häremot, som törhända kan framställas, att egnahemsbyggaren må medgivas frihet att å det inköpta standardhuset vidtaga mindre ändringsarbeten, faller på det förhållandet, att ändringar näppeligen låta sig göra, utan att byggnadskostnaderna fördyras och huset försämrass.

Klimatets beskaffenhet, jordens brukningssätt och befolkningens sedvanor växla starkt från ett landskap till ett annat och jämväl inom samma landskap med anspråk på en mångfald byggnadstyper, anpassade efter ortens förhållanden, vilka liksom egnahemsbyggarnas olika kynnen äro ägnade att, ofta kanske allt för mycket, splittra strävandena till enhetliga, på förhand fastslagna typer.

Genom tillhandahållande av monteringsfärdiga hus undandrages därå nedlagt arbete såväl egnahemsägarna som ortens byggnadsarbetare och byggmästare. Likaså minskas därigenom avsättningsmöjligheterna för byggnadsvaror ute på landet. Önskvärdheten att behålla landsbygdens folk vid dess arbets- och försörjningsmöjligheter synes därför med starka sociala skäl bjuda till återhållsamhet från det allmännas sida i fråga om

medverkan till lantbyggnadsverksamhetens industrialisering. En industriell rationalisering av tillverkningen torde dessutom medföra avsevärt minskad användning av manuell arbetskraft för byggnadsproduktionen. Om egnahemsägaren själv är byggnadskunnig, går han förlustig möjligheten till kostnadsbesparing genom eget arbete vid byggnadsföretaget, i mån som byggnadens delar fabriksstillverkats. För övrigt torde det vara ett viktigt ortsintresse att hava tillgång till yrkesmän inom byggnadsfacket för reparationsarbeten och sådana byggnadsföretag, exempelvis uppförande av driftsbyggnader, där standardhus icke kunna komma till användning. Att yrkesskickligheten hos byggmästare, snickare och byggnadsarbetare sjunker med avtagande sysselsättning för dem torde vara uppenbart.

Med förutskickande av att framtida nu icke bedömliga förhållanden kunna ställa saken i annan belysning än den förevarande, finner sålunda egnahemsstyrelsen, att något statsingripande för ökad användning av monteringsfärdiga byggnader icke kan tillstyrkas för den företrädesvis till den egentliga landsbygden förlagda egnahemsverksamheten, vare sig fråga är om bostäder eller ekonomibyggnader. Samma uppfattning uttalas i ovan (sid. 43 ff.) intagna promemoria från kommittén för standardisering av byggnadsmaterial. Den motsäges icke av den erfarenheten, att, där bostadsproduktion förekommer inom något visst begränsat område såsom vid städer och tätbebyggda samhällen, standardhus undantagsvis föredragas av egnahemsföretagarna. Sistberörda egnahemsbildning omhänderhaves emellertid, om densamma bedrives i större omfattning, merendels för företagarnas räkning av lokala egnahemslåneförmedlare, vilka torde kunna själva bäst bedöma och utnyttja förekommande möjligheter att medelst gemensamma inköp minska byggnadskostnaderna.

Strävandena att förbilliga egnahemsföretagen torde likväl kunna i viss utsträckning draga fördel av tidens växande industriella standardiseringsrörelse, nämligen för såvitt denna går ut på framställning av byggnadsdelar såsom dörrar, fönster, skåp, hyllor, beslag etc.

Framförallt kan standardiseringsarbetet tillgodogöras för egnahemsändamål genom upprättande av typritningsserier för såväl hela byggnader som delar eller detaljer därav. Byggnadsritningar jämte konstruktions-, material- och arbetsbeskrivningar torde hava en stor uppgift att fylla på området. Härigenom kan egnahemsbyggaren dels bjudas tillfälle att välja bland byggnadstyper med tilltalande utseende samt ändamålsenligt avvägda utrymmen dels ock lämnas anvisning om det byggnadsmaterial och det byggnadssätt, som lämpligen bör komma till användning. Under förbehåll att egnahemsnämnden låter granska ritningar, beskrivningar och beräkningar för utrönande, huruvida ändringar

böra vidtagas för vinnande av material- och arbetsbesparingar, torde syftet att erhålla för företaget anpassade byggnader till billigaste kostnader vara tillgodosett under en för låntagaren och långivaren tillfredsställande form och i överensstämmelse med det stadgande i § 7 av kungörelsen den 8 juni 1928 (nr 218) med reglementariska föreskrifter rörande den statsunderstödda egnahemslåne- och premielåneverksamheten, enligt vilket i egnahemslånekontraktet skall vara angivet, vilka byggnader som böra uppföras å lägenheten, deras beskaffenhet och tiden, inom vilken de böra vara fullbordade. Byggnadernas utförande torde därefter kunna ombesörjas av egnahemsägaren själv med tillhjälp av ortens arbetare och byggmästare eller ock överlämnas för fabrikstillverkning, allteftersom och i den utsträckning det visar sig fördelaktigast. Uppläggande av typritningar eller standardritningar torde vara en av de närmaste åtgärderna för åstadkommande av minskade byggnadskostnader för ett förbättrat byggnadsbestånd. Med avseende å byggnadsdelar ombesörjes förordade standardiseringarbete av omförmälda kommitté för standardisering av byggnadsmaterial. Återstår sålunda såsom ett önskemål av stor vikt, att serier av ritningar för hela bostadshus och ekonomibyggnader bliva föremål för liknande sakkunnig uppläggning under egnahemsstyrelsens överinseende. Det kan omnämnas, att inom den statsunderstödda arbetarsmåbruksverksamheten av egnahemsstyrelsen utarbetad typritning jämte beskrivning för arbetarsmåbruks åbyggnader synes röna en synnerligen livlig efterfrågan. Det kan antagas, att behovet av typritningar är icke mindre inom egnahemsverksamheten. Väl förefinnas åtskilliga samlingar av ritningar för lantmannabyggnader, men dels äro de föråldrade och dels brista de i fråga om planmässighet, uppgjorda som de äro utan samarbete av olika institutioner. De hava likväl bidragit till den byggnadskulturens höjning genom egnahemsbyggelsen, som på sina håll kan förmärkas.

I förevarande sammanhang må framhållas behovet av någon ändamålsenlig handbok i lantbyggnadskunskap. Det torde vara avsaknaden av lättfattliga och praktiska anvisningar och råd i populär form, som till stor del förklarar, att byggnadsbeståndet på landet trots gjorda ansträngningar för dess upphjälpande flerstädes fortfarande vittnar om efterblivenhet och bristande kännedom om byggnadsteknikens framsteg även i fråga om enklare byggnaders uppförande. Allmänt utbredd synes benägenheten vara att vilja bygga större och dyrbarare än nödigt är. Ej heller iakttages, att byggnaderna böra bliva i övrigt tjäniliga för sina uppgifter såsom bostadshus eller ekonomibyggnader. Särskilt äro planerade inredningsanordningar ofta otillfredsställande. En handledning av det slag, som här avses, torde därför böra göras tillgänglig för dem, som arbeta i egnahemsverksamheten, det må vara

såsom företagare, ledare eller arbetare. Genom egnahemsstyrelsens försorg bör en dylik handbok kunna utarbetas och tillhandahållas kostnadsfritt eller till billigt pris.

Anordnande av yrkeskurser och andra utbildningsmöjligheter för lantbyggmästare kan förväntas i icke ringa grad medverka till att byggnadernas utförande bringas i överensstämmelse med de krav å desamma, som kunna angivas genom ritningar, beskrivningar, beräkningar, handböcker, anvisningar, råd, upplysningar etc. Dylika kurser böra, såsom ovan antytts (sid. 47), tillrättaläggas så att även egnahemsbildarna själva genom deltagande däri kunna tillgodogöra sig den för dem inrättade statshjälpen. Jämväl vandringsrättare böra sättas i tillfälle att därigenom förvärva byggnadskunskap. I samband härmed böra givas specialkurser för utbildning av förmän vid cementeringsarbete för husbyggnader. Kurserna böra ledas av egnahemsstyrelsen under medverkan av teoretiskt utbildade och praktiskt erfarna fackmän. För att underlätta tillslutningen i orterna böra kurserna förläggas till skilda platser. Enär stora anspråk böra kunna ställas på egnahemskonsulenter såsom kursledare liksom arbetsledare, torde det i första hand vara erforderligt, att konsulenter beredas möjlighet att inhämta härför nödiga teoretiska kunskaper och praktiska rön. De torde lämpligen böra samlas till obligatoriska kurser i byggnadslära och andra det mindre lanthushållets ämnen, vilka kurser böra vara gemensamma för hela landet.

I anslutning härtill återkommer egnahemsstyrelsen till frågan om särskilda konsulenter för egnahemsverksamheten, vilka kunna personligen lämna egnahemsbildarna råd och upplysningar i hithörande spörsmål. (Jfr ovan sid. 47.) Utrustade med egnahemskonsulenter kunna egnahemsnämnderna på ett mera effektivt sätt än för närvarande utöva den sorgfälliga ledning, övervakning och tillsyn över egnahemmens iordningställande, som torde utgöra en ofrånkomlig garanti för vinnande av åsyftat förbilligande av byggnadskostnaderna. Härförutan torde nämligen statens betydande uppoftningar för befrämjande av egnahemsbildningen icke kunna förväntas bliva till största möjliga gagn. Med sakkunnigt biträde kunna egnahemsnämnderna därjämte bättre följa utvecklingen och var för sitt verksamhetsområde förmedla nya rön inom byggnadsbranschen. Det bör åligga egnahemsnämnderna att tillhandagå egnahemsbyggarna med prisuppgifter för snickerier och övriga byggnadsvaror från leverantörer i orten samt från snickeri- och byggnadsfirmor, som på andra platser bedriva industriell framställning eller affärs- mässig förmedling av sådana varor liksom av monteringsfärdiga byggnader. Därvid hava givetvis egnahemsnämnderna tillika att upptaga beställningar och anbud för förmedling av gemensamma inköp, i den mån

så finnes lämpligt. Härför torde emellertid icke böra föreskrivas vissa former, vilka kunna befaras bliva klavbindande och tyngande, utan bör härutinnan lämpas efter omständigheterna.

Det anförda har främst tagit sikte på egnahemsnämndernas lånerörelse, vilken omfattar såväl bostadslägenheter som jordbrukslägenheter. Övriga ett 60-tal egnahemslåneförmedlares rörelse utgör ungefärligen $\frac{1}{10}$ av hela egnahemslånerörelsen och hänför sig huvudsakligen till bostadsbildning inom vissa begränsade områden vid städer eller samhällen, för vilken ortens särskilda förhållanden torde vara utslagsgivande i de spörsmål, som här avhandlats. (Jfr ovan sid. 49.) Beträffande de enskilda låneförmedlare — för närvarande ett fåtal — vilka förmedla egnahemslån även för jordbrukslägenheter, torde däremot i stort sett gälla detsamma som för egnahemsnämnderna. De kommunala organ — arbetarsmåbruksnämnder och kommunalnämnder — vilka omhändervärd den egnahemsbildning, som befordras genom arbetarsmåbrukslånerörelsen, torde på grund av sitt till den egna kommunen begränsade verksamhetsområde lämpligen i samarbete med vederbörande egnahemsnämnd söka bliva delaktiga av föreslagna förbättrade möjligheter att uppföra billiga lantbyggnader. Understundom torde förmedlarna av arbetarsmåbrukslån kunna själva ombesörja förmedling även av prisuppgifter och byggnadsvaror samt medverka vid uppgörelser om förekommande byggnadsarbeten.

Såsom en egnahemsstyrelsens betydelsefulla uppgift i förevarande hänseende framstår ledningen, överinseendet och upprätthållandet av samarbete mellan låneförmedlarna. På den centrala förvaltningsmyndigheten bör det ankomma att tillse, att de lokala förvaltningsorganen beflita sig om att göra fruktbärande, vad som här förordats till ytterligare stöd åt egnahemsbyggarna. Liksom för egnahemsnämndernas del förutsättes därför, att egnahemsstyrelsen i sin ordning beredes förstärkt tillgång på arbetskraft för att möta det stegrade behovet av en mera allsidig och effektiv kontroll från det allmännas sida såsom säkerhet för att statsmakternas åtgärder för egnahemsbildningens främjande bliva ändamålsenligt genomförda. I syfte att öka egnahemsstyrelsens befogenheter och förbättra förutsättningarna i övrigt för fyllande av dess kontrollerande uppgifter har styrelsen i sina anslagsäskanden för kommande budgetår framhållit såsom en viktig förutsättning för vinnande av ifrågavarande syftemål, att styrelsen anvisas de medel, som äro nödvändiga för förstärkning av arbetskraften.

Denna utredning i ämnet torde på de grunder, vilka närmare utvecklats i det föregående, hava visat, att ytterligare statsåtgärder i avsikt att

nedbringa byggnadskostnaderna för egnahemsbildning böra liksom hittills handhavas av egnahemsväsendets förefintliga organ, vilka förutsättas erhålla ekonomisk möjlighet att genomföra åtgärderna. Härmed förenade uppoffringar kunna förväntas bli till större båtnad än de omkostnader, vilka torde vara ofrånkomliga, därest föreskrifter meddelas om central förmedling av byggnadsleveranser för egnahemsändamål. Ifrågasatta centralförmedling torde nämligen nödvändiggöra antingen en ny organisation eller, om densamma anknytes till nuvarande egnahemsorganisation, en härav föranledd utvidgning av egnahemsstyrelsen. Det kan icke beräknas, att en dylik affärsförmedling skall kunna finansieras genom förvaltningskostnadernas fördelning på förmedlade varorna.

Enär egnahemsnämnderna äro hushållningssällskapens organ för egnahemsverksamheten, kan jämväl det mindre jordbruket i dess helhet med fördel tillgodogöra sig de förbättrade betingelser för byggnadsverksamheten på landet, vilka här avhandlats ur synpunkten av egnahemslåntagarnas intressen, alldenstund sällskapens uppgift är att främja lant-hushållningen i allmänhet och ett nära samarbete råder mellan nämndernas och sällskapens tjänstepersonal.

Sammanfattningsvis innebär sålunda detta förslag till åtgärder för åstadkommande av billiga egnahemsbyggnader, att medel böra ställas till förfogande:

- 1) för anställande av egnahemskonsulenter hos samtliga egnahemsnämnder,
- 2) för anordnande under egnahemsstyrelsens ledning av byggnadskurser för konsulenter och vandringsrättare ävensom för lantbyggmästare samt för egnahemslåntagare och andra småbrukare,
- 3) för uppläggande under egnahemsstyrelsens överinseende av typ-ritningsserier för bostadshus och ekonomibyggnader,
- 4) för utarbetande genom egnahemsstyrelsens försorg av någon mindre handbok för uppförande och underhåll av bostadshus och ekonomibyggnader samt
- 5) för förstärkning av egnahemsstyrelsens arbetskraft.

VI. Bilagor.

Bilaga 1.

Nuvarande ungefärliga byggnadskostnaderna för egna- hemslägenheter

enligt uppgifter från egna-hemsnämnderna.

Hushållningssällskaps egna-hemsnämnd	Bostads- egna-hem	Arbetsmål- bruk c:a 3 hektar odlad jord	Mindre jord- brukseigna- hem c:a 6 hektar odlad jord	Större jord- brukseigna- hem c:a 10— 12 hektar odlad jord
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Stockholms läns och stads	4 000—10 000	5 000—7 000	6 000—9 000	7 000—11 000
Uppsala läns	3 500— 8 000	4 500—6 000	6 000—8 000	10 000—14 000
Södermanlands »	5 000— 6 000	6 000—8 000	8 000—9 000	9 000—11 000
Östergötlands »	4 000— 6 000	6 000—7 000	7 000—8 000	10 000—11 000
Jönköpings »	6 000	6 500	7 000	9 000
Kronobergs »	3 500— 5 500	5 000	6 000—7 000	7 500— 9 000
Kalmar läns norra	5 000— 6 000	8 000	10 000	13 000
Kalmar läns södra	4 500— 5 000	6 500—7 000	7 000—8 000	10 000—12 000
Gotlands läns	6 500	5 800	6 100	7 000
Blekinge »	2 500— 3 000	3 500—4 000	4 500—5 000	5 500— 6 000
Kristianstads »	2 500— 4 500	3 000—5 000	4 500—6 500	5 500— 8 500
Malmöhus »	4 000— 8 000	6 000—7 000	7 000—8 000	8 000—10 000
Hallands »	3 000— 4 500	4 000—5 000	5 000—6 000	6 000— 7 500
Göteborgs o. Bohus läns..	3 500— 4 000	5 500—6 000	7 000	9 000
Älvsborgs läns norra	6 000—10 000	—	—	8 000—10 000
Älvsborgs läns södra	5 000	5 000	6 000	—
Skaraborgs läns	5 000— 6 000	6 000—7 000	8 000—9 000	10 000—12 000
Värmlands »	5 000	4 500	6 200	8 000
Örebro »	5 600— 6 600	7 600	8 700	12 300
Västmanlands »	6 000— 7 000	6 500	7 000	10 000
Kopparbergs »	4 000— 7 000	5 000—8 000	6 000—9 000	8 000—12 000
Gävleborgs »	6 000	6 000—8 000	8 000—11 000	9 000—13 000
Västernorrlands »	5 200	6 400	7 500	10 000
Jämtlands »	5 500	4 500	6 000	10 000—12 000
Västerbottens »	2 500— 6 000	3 500—5 000	5 000—6 000	6 000— 7 000
Norrbottnens »	3 000— 5 000	4 000—4 500	5 500	7 000

Bilaga 2.

Nuvarande ungefärliga byggnadskostnaderna för egnahems- lägenheter

enligt uppgifter från vissa egnahemslåneförmedlare.

Låneförmedlare	Bostads- egnahem	Arbetersmå- bruk c:a 3 hektar odlad jord	Mindre jord- bruksegna- hem c:a 6 hektar odlad jord	Större jord- bruksegna- hem c:a 10— 12 hektar odlad jord
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Nynäshamns köping	6 000—9 000	—	—	—
A.-B. Hem på landet, Stock- holm	3 500—7 500	—	—	—
Föreningen Hem och jord u. p. a. vid Eskilstuna ..	8 000	—	—	—
Egna hems låneförmedlings- förening u. p. a. vid Mo- tala	4 000	—	—	—
Norrköpings egnahemsför- ening u. p. a.	7 500	—	—	—
Boxholms egnahemsför- ening u. p. a.	6 000—10 000	—	—	—
Huskvarna egnahemsför- ening u. p. a.	7 500	9 000	10 000	11 000
Malmöhus läns egnahems- förening u. p. a.	4 000—10 000	6 000	7 000—8 000	8 500—10 000
Kinna och Örby egnahems- förening u. p. a.	10 000	9 000	10 000	—
Bergslagets bostadsaktiebo- lag	6 000—7 000	—	—	—
Grängesbergs bostadsför- ening u. p. a.	7 500	—	—	—
Sandvikens egnahemsaktie- bolag	6 000—8 000	—	—	—

	Sid.
<i>Skrivelse till Konungen</i>	3
I. Ärendets behandling vid 1932 års riksdag	5
Motioner	5
Egnahemsstyrelsen	7
Jordbruksutskottet	9
Riksdagens beslut	9
II. Egnahemsbebyggelsen för närvarande enligt yttranden från vissa egnahemslåneförmedlare	10
<i>A. Egnahemsnämndernas yttranden</i>	11
Nuvarande byggnadskostnaderna	11
Byggnadskostnadernas beroende av ortens arbetsförhållanden	11
Låntagarnas deltagande i byggnadsarbetet	12
Byggnadernas omfattning	13
Samlat eller spritt byggnadsbestånd	15
Upprustning av äldre byggnadsbestånd	16
Byggnadernas planläggning	17
Byggnadernas utförande med hänsyn till lägenhetens värde såsom säkerhet för egnahemslånet	18
Typritningars tillhandahållande	20
Egnahemsnämndernas byggnadstekniska sakkunskap	21
Standardhus och standardiserade byggnadsdelar	22
Frågan om central upphandling för byggnadsändamål	26
Förslag till billigare och ändamålsenligare byggnader	28
<i>B. Vissa andra egnahemslåneförmedlares yttranden</i>	30
Nuvarande byggnadskostnaderna	30
Byggnadskostnadernas beroende av ortens arbetsförhållanden	30
Låntagarnas deltagande i byggnadsarbetet	31
Byggnadernas omfattning	31
Samlat eller spritt byggnadsbestånd	31
Upprustning av äldre byggnadsbestånd	32
Byggnadernas planläggning	32
Byggnadernas utförande med hänsyn till lägenhetens värde såsom säkerhet för egnahemslånet	33
Typritningars tillhandahållande	34
Standardhus och standardiserade byggnadsdelar	35
Frågan om central upphandling för byggnadsändamål	36
Förslag till billigare och ändamålsenligare byggnader	37
Nynäshamns köping	37
III. Den nuvarande standardtillverkningen för byggnadsändamål ...	39
Standardtillverkningens omfattning	39
Kostnaderna för standardhus	40
Kostnadsjämförelser mellan standardhus och andra hus	40
IV. Den industriella standardiseringsrörelsen	43
Kommittén för standardisering av byggnadsmaterial	43
V. Egnahemstyrelsens förslag	46
VI. Bilagor	54

Statens offentliga utredningar 1934

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Socialpolitik.

Arbetslöshetsutredningens betänkande. 2. Bilagor, band 2.
Finanspolitikens ekonomiska verkningar. [1]
Arbetslöshetsutredningens betänkande. 2. Bilagor, band 3.
Löneutvecklingen och arbetslösheten. [2]

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med bläningar.

Betänkande med utredning och förslag rörande organisationen av försöksverksamheten på växt- och trädgårdsodlingens område. [4]
Utredning med förslag om åtgärder för åstadkommande av billiga egnahemsbyggnader. [6]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Betänkande med förslag ang. frågan om lämpliga åtgärder till skydd för sjömän vid besök i utländska hamnar. [5]

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

1933 års teaterutrednings betänkande. Del 1. De fasta statsunderstödda teatrarne. [3]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.